

Dodatak 6

(Tačka 4.2e)

Vodič za dobru praksu u pogledu domaćeg pravnog lijeka

(Usvojen na sjednici Komiteta ministara dana 18.09.2013.godine

na 1178. sjednici zamjenika ministara)

1. Države članice Vijeća Evrope usvojile su ovaj Vodič s ciljem promoviranja i pružanja pomoći u ispunjavanju njihovih obaveza koje proizlaze iz Evropske konvencije o ljudskim pravima. Pravo na djelotvoran pravni lijek predstavlja osnovu za poštovanje i zaštitu individualnih prava. Ono se ostvaruje kroz princip supsidijarnosti uspostavom domaćih mehanizama koji moraju biti iscrpljeni prije nego osoba može dobiti pristup kontrolnom mehanizmu iz Strasbourga, odnosno Evropskom sudu za ljudska prava.

2. Kao rezultat uspostave djelotvornog pravnog lijeka trebao bi se smanjiti obim posla Suda, s jedne strane, kao i broj predmeta koji dođu do Suda, a s druge strane, detaljno procesuiranje predmeta na domaćem nivou trebalo bi da olakša njihovo kasnije razmatranje od strane Suda. Pravo na djelotvoran pravni lijek tako odražava fundamentalnu ulogu domaćih pravosudnih sistema u sistemu Konvencije.

3. Ovaj Vodič za dobru praksu u pogledu pravnih lijekova u okviru domaćeg pravosuđa iznosi u glavnim crtama osnovne pravne principe koji se odnose na djelotvoran pravni lijek općenito, te karakteristike koje pravni lijek u određenim posebnim situacijama, kao i pravni lijek općenito, mora imati kako bi bio djelotvoran. Posebne situacije kojima se bavi ovaj Vodič odnose se na pravni lijek prilikom lišenja slobode, kako u pogledu zakonitosti te mjere, tako i u pogledu uvjeta za pritvaranje, te postupanja prema osobi koja se nalazi u pritvoru; istrage u kontekstu navodnih kršenja članova 2. i 3. Konvencije; pravni lijek protiv protjerivanja; kao i pravni lijek za neizvršavanje odluka domaćih sudova. Vodič također utvrđuje elemente dobre prakse koji mogu biti inspirativni za druge države članice.

4. Nadalje, vodič podsjeća da je važno da domaći sudovi u svom radu uzimaju u obzir principe Konvencije i praksu Suda, te u tom smislu daje pregled prakse nacionalnih sudova.

I. UVOD

II. OPĆE KARAKTERISTIKE DJELOTVORNOG PRAVNOG LIJEKA

III. POSEBNE KARAKTERISTIKE PRAVNIH LIJEKOVA U ODREĐENIM POSEBNIM SITUACIJAMA

A. Domaći pravni lijekovi u pogledu lišenja slobode

1) Zakonitost lišenja slobode

2) Pravni lijekovi u vezi sa navodnim kršenjima člana 3. Konvencije u kontekstu lišenja slobode

B. Istrage u kontekstu navodnih kršenja članova 2. i 3. Konvencije

C. Domaći pravni lijekovi protiv protjerivanja

D. Pravni lijekovi za neizvršavanje odluka domaćeg suda

IV. OPĆI DOMAĆI PRAVNI LIJEK

[A. Ustavne tužbe](#)

[B. Direktno pozivanje na odredbe Konvencije u postupku redovnog pravnog lijeka](#)

V. RAZMATRANJE KONVENCIJE OD STRANE DOMAĆIH SUDOVA

I. UVOD

1. Član 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima utvrđuje pravo na djelotvoran pravni lijek, navodeći da „svako čija su prava i slobode utvrđene u ovoj Konvenciji povrijeđena, ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred domaćim organima vlasti čak i kada su tu povredu počinile osobe koje postupaju u svojstvu službenih osoba“. Ovo je jedna od ključnih odredbi u osnovi sistema zaštite ljudskih prava iz Konvencije, zajedno sa zahtjevima iz člana 1. o obavezi poštovanja ljudskih prava i članom 46. o izvršenju presuda Evropskog suda za ljudska prava.

2. Doprinoseći rješavanju navoda o kršenjima Konvencije na domaćem nivou, pravo na djelotvoran pravni lijek ima ključnu ulogu u praktičnoj primjeni principa supsidijarnosti. Implementacija djelotvornog pravnog lijeka za sve dokazive žalbe koje se odnose na povredu Konvencije trebala bi, s jedne strane, omogućiti smanjenje obima posla Suda, kao i broja predmeta koji dođu do Suda, dok bi s druge strane, detaljno procesuiranje predmeta na domaćem nivou trebalo olakšati njihovo kasnije razmatranje od strane Suda.¹ Nadalje, propisivanje retroaktivnosti novih pravnih lijekova, posebno onih koji su namijenjeni za rješavanje sistemskih ili strukturalnih problema, pomaže da se smanji obim posla Suda, tako što omogućuje da se aplikacije podnesene Sudu riješe na domaćem nivou.² Naime, iako Sud u pravilu cijeni da li su iscrpljeni domaći pravni lijekovi na dan aplikacije, on može odstupiti od ovog pravila kada je upoznat sa implementacijom novih djelotvornih pravnih lijekova.³ Pravo na djelotvoran pravni lijek također odražava ključnu ulogu koju domaći pravosudni sistemi imaju u sistemu Konvencije kada se preventivne mjere pokažu neadekvatnim. U tom smislu potrebno je naglasiti da države, osim obaveze da osiguraju postojanje djelotvornih pravnih lijekova u svjetlu prakse Suda, imaju i opću obavezu da riješe probleme koji su u osnovi povreda utvrđenih u presudama Suda.⁴

3. Ponovna pojava sličnih predmeta pred Sudom nakon što su presudama Suda, posebno pilot presudama ili načelnim presudama, date indikacije u pogledu općih mjera koje je potrebno poduzeti kako bi se izbjegle buduće povrede, općenito ukazuje na propust da se na domaćem nivou uspostavi djelotvoran pravni lijek. Od ključne je važnosti da države izvršavaju presude Suda u cjelosti i u kratkom roku. Kako je Sud primijetio, ukoliko države ne osiguraju djelotvoran pravni lijek „osobe će sistematski biti primoravane da se obraćaju Sudu u Strasbourgu žalbama koje bi se inače ... morale prije svega rješavati u okviru domaćeg pravnog sistema. Dugoročno posmatrano, učinkovito djelovanje sistema zaštite ljudskih prava koji je uspostavljen Konvencijom, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu, moglo bi slabiti“.⁵

4. Također je važno da domaći sudovi u provođenju postupaka i formuliranju svojih presuda vode računa o principima Konvencije imajući u vidu praksu Suda. To će pomoći da domaći pravni lijekovi budu što djelotvorniji u otklanjanju kršenja prava iz Konvencije, te doprinijeti dijalogu između Suda i domaćih sudova.⁶

5. Uvođenje djelotvornog domaćeg pravnog lijeka za povrede Konvencije već dugo predstavlja preokupaciju Vijeća Evrope, te se opetovano navodi kao prioritet na najvišem političkom nivou, posebno na konferencijama na visokom nivou o budućnosti Suda koje je Komitet ministara održavao pod predsjedanjem Švicarske (Interlaken, Švicarska, 18.-19.02.2010. godine), pod predsjedanjem Turske (Izmir, Turska, 26.-27. 04.2011. godine)⁷ i pod predsjedanjem Ujedinjenog Kraljevstva (Brighton, Ujedinjeno Kraljevstvo,

19.-20.04.2012. godine). Tako je, na primjer, u deklaraciji usvojenoj na konferenciji u Brightonu posebno izražena „opredijeljenost država članica da osiguraju stvarnu implementaciju Konvencije“ i to tako što će „razmotriti uvođenje, po potrebi, novih domaćih pravnih lijekova, posebnog ili općeg karaktera, za navodna kršenja prava i sloboda utvrđenih Konvencijom“, kao i „omogućiti domaćim sudovima i poticati ih da vode računa o principima Konvencije, imajući u vidu praksu Suda, u provođenju postupaka i formuliranju svojih presuda; te posebno omogućiti strankama u postupku, u odgovarajućim parametrima domaćeg pravosudnog postupka, ali bez nepotrebnih prepreka, da domaćim sudovima skrenu pažnju na sve relevantne odredbe Konvencije i praksu Suda“. U vezi sa ovim dvjema odredbama, deklaracija je također pozvala Komitet ministara „da pripremi jedan vodič za dobru praksu u pogledu domaćih pravnih lijekova“. ⁸ Slijedom toga, Komitet ministara je dao nalog Upravnom odboru za ljudska prava (CDDH) da sačini ovaj vodič. ⁹

6. Ovaj vodič ima dva cilja. Prvi cilj je utvrditi osnovne pravne principe koji se odnose na djelotvoran pravni lijek, kao i karakteristike koje pravni lijek u određenim posebnim situacijama, kao i opći pravni lijek, mora imati da bi bio djelotvoran. Drugi cilj je utvrditi primjere dobre prakse koji mogu predstavljati inspiraciju za druge zemlje članice. Međutim, ovi primjeri dobre prakse ne predstavljaju standardne modele. Oni mogu odgovarati samo za određene pravne sisteme i ustavne tradicije.

7. U skladu s članom 32. Konvencije, Sud ima konačnu nadležnost za tumačenje i primjenu Konvencije i njenih Protokola putem njegove sudske prakse. Ova praksa, posebno pilot presude i načelne presude Suda, predstavlja glavni izvor za ovaj vodič. Privremene i konačne rezolucije koje je usvojio Komitet ministara u vezi sa izvršenjem presuda i odluka Suda, kao i godišnji izvještaji Komiteta ministrara o nadgledanju izvršenja odluka Suda, također pružaju smjernice u pogledu neophodnih općih mjera, te dobre prakse. Komitet ministara se također bavio pravom na djelotvoran pravni lijek u svojim Preporukama [Rec\(2004\)6](#) o poboljšanju domaćih pravnih lijekova, te u Preporukama [CM/Rec\(2010\)3](#) o djelotvornom pravnom lijeku za predugo trajanje postupka, uz koje je priložen i vodič za dobru praksu.

8. Vodič se također temelji na izvještajima država o mjerama poduzetim kako bi se implementirali relevantni dijelovi deklaracija iz Interlakena i Izmiru, koji su bili predmet analize i preporuka datih u okviru aktivnosti praćenja koje vrši CDDH, ¹⁰ kao i na svim drugim relevantnim informacijama koje su dostavile države članice tokom rada na pripremi ovog vodiča. Rad drugih tijela Vijeća Evrope također je uzet u obzir. U vezi s tim, državama članicama se preporučuje da se po potrebi konsultiraju s Evropskom komisijom za demokraciju putem prava (Venecijanska komisija) i Evropskom komisijom za efikasnost pravosuđa (CEPEJ), radi smjernica i pomoći kod uvođenja potrebnih poboljšanja u njihove pravne sisteme.

9. Vodič je potrebno prevesti i izvršiti njegovu široku distribuciju, posebno sljedećim tijelima i osobama:

- državnim, te – ukoliko su nadležni za ovu oblast – regionalnim zakonodavnim tijelima;
- tijelima nadležnim za predlaganje procesnih ili zakonodavnih reformi poput pravosudnih vijeća, ovisno o organizaciji različitih državnih pravnih sistema;
- pravosudnim tijelima, posebno višim državnim sudovima;
- dužnosnicima odgovornim za upravljanje sudovima, uključujući sekretare sudova i službenike koji se bave izvršenjem ili provođenjem odluka i presuda;

- relevantnom osoblju u službama vlade koje su zadužene za pravosuđe na državnom i regionalnom nivou;

- osoblju drugih javnih službi zaduženih za ne-sudske faze relevantnih postupaka, posebno policiji, tužilačkim organima, zatvorskim organima ili odgovornim osobama u drugim pritvorskim objektima, uzimajući u obzir posebne karakteristike domaćeg sistema.

II. OPĆE KARAKTERISTIKE DJELOTVORNOG PRAVNOG LIJEKA

10. Član 13. Konvencije, koji propisuje pravo na djelotvoran pravni lijek, nameće sljedeću obavezu državama:

„svako čija su prava i slobode utvrđene u ovoj Konvenciji povrijeđena ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred domaćim organima vlasti čak i kada su tu povredu počinile osobe koje postupaju u svojstvu službenih osoba.“

11. Prema praksi Suda, ova odredba je „usko povezana“ sa članom 35. stav 1. Konvencije, prema kojem se Sud može baviti nekom stvari nakon što su iscrpljeni svi domaći pravni lijekovi, s tim da se „to pravilo zasniva na pretpostavci koja je navedena u članu 13. Konvencije [...] da u domaćem sistemu postoji dostupan djelotvoran pravni lijek u pogledu navodne povrede“.¹¹ Međutim, „jedini pravni lijekovi koji moraju biti iscrpljeni prema članu 35. stav 1. su oni koji se odnose na navodnu povredu, te koji su dostupni i dostatni. Postojanje takvih pravnih lijekova mora biti u dovoljnoj mjeri izvjesno, ne samo u teoretskom nego i praktičnom smislu“.¹²

12. Nadalje je potrebno napomenuti da član 5. stav 4., koji propisuje da svako ko je lišen slobode ima pravo pokrenuti postupak pred sudom radi provjere poštovanja procesnih i materijalnih uvjeta koji su bitni za zakonitost lišenja slobode, predstavlja poseban zahtjev, pored općih zahtjeva iz člana 13.¹³ Obim obaveza iz ove odredbe dat je u stavovima od 24. do 28. Iz tog razloga se citirana pravna praksa također tiče člana 5. stavovi 3.-5., te člana 35. Osim toga, Sud je utvrdio posebne procesne obaveze iz članova 2. i 3. Konvencije kako bi se u određenim okolnostima ispitali navodi o nanesej povredi.¹⁴

i. Značenje „pravnog lijeka“ iz člana 13.

13. Konvencija zahtijeva da „pravni lijek“ bude takav da omogućava nadležnim domaćim organima da rješavaju u meritumu relevantnu pritužbu zbog kršenja prava iz Konvencije kao i da pruže odgovarajuću zaštitu.¹⁵ Pravni lijek je djelotvoran samo ako je dostupan i dostatan. On mora biti u dovoljnoj mjeri izvjestan, ne samo u teoretskom nego i u praktičnom smislu,¹⁶ te mora biti učinkovit kako u praksi, tako i u zakonu,¹⁷ s obzirom na individualne okolnosti konkretnog predmeta. Međutim, djelotvornost pravnog lijeka ne ovisi o izvjesnosti povoljnog ishoda za aplikanta.¹⁸

14. Član 13. ne zahtijeva bilo koju konkretnu formu pravnog lijeka, s obzirom na to da države imaju određeno diskreciono pravo da odluče o načinu vršenja svoje obaveze, ali priroda prava o kojem je riječ ima implikacije na vrstu pravnog lijeka koji država mora osigurati.¹⁹ Čak i kada neki pravni lijek pojedinačno sam za sebe ne zadovoljava u potpunosti zahtjeve iz člana 13., sveukupni pravni lijekovi koji su na raspolaganju prema domaćem zakonu mogu zadovoljiti te zahtjeve.²⁰ Kada se ocjenjuje djelotvornost, moraju se imati u vidu ne samo formalni pravni lijekovi koji stoje na raspolaganju, nego i opći pravni i politički kontekst u kojem oni djeluju, kao i osobne okolnosti aplikanta.²¹

ii. Značenje „domaćeg organa vlasti“ iz člana 13.

15. „Domaći organ vlasti“ iz člana 13. ne mora nužno biti sudski organ, ali ukoliko to nije sudski organ, njegove ovlasti i garancije koje on pruža relevantne su prilikom utvrđivanja da li je pravni lijek pred tim organom djelotvoran.²²

iii. Značenje „povrede“ iz člana 13.

16. Član 13. ne zahtijeva postojanje domaćeg pravnog lijeka u pogledu bilo kojeg pretpostavljenog žalbenog navoda, bez obzira koliko je taj navod neopravdan; navod o povredi mora biti dokaziv. Sud nije dao opću definiciju dokazivosti. Sud je, međutim, naveo da „kada osoba ima dokazive argumente za tvrdnju da je žrtva povrede prava utvrđenih u Konvenciji, [ona/on] treba imati na raspolaganju pravni lijek pred domaćim organom vlasti kako bi se o [njenom/ njegovom] tužbenom zahtjevu odlučilo te, ukoliko je to primjereno, kako bi ta osoba bila oštećena“.²³ O pitanju dokazivosti navoda o povredi potrebno je odlučiti u svjetlu konkretnih činjenica i prirode jednog ili više pravnih pitanja koja su pokrenuta. Sud koristi razne pristupe kada zaključuje da navod o povredi nije dokaziv prema članu 13. Sud može navesti da dokazi koje je aplikant podnio ne ukazuju na „bilo kakvu naznaku o postojanju povrede“²⁴ ili se pozvati na razloge koji su ga naveli na zaključak da nije došlo do povrede relevantne odredbe, kada smatra da aplikantov navod o povredi nije „dokaziv“.²⁵

III. POSEBNE KARAKTERISTIKE PRAVNIH LIJEKOVA U ODREĐENIM KONKRETNIM SITUACIJAMA

17. Obim obaveze prema članu 13. uvijek varira ovisno o prirodi aplikantove pritužbe koja se temelji na Konvenciji. Tako se ovaj dio bavi karakteristikama koje mora imati domaći pravni lijek u određenim konkretnim situacijama, odnosno pravni lijek za lišenje slobode, za istrage u kontekstu navodnih kršenja članova 2. i 3. Konvencije, pravni lijekovi protiv protjerivanja, te pravni lijekovi za neizvršavanje odluka domaćih sudova. Kada je riječ o djelotvornom pravnom lijeku za predugo trajanje postupka, potrebno je vidjeti relevantnu Preporuku [CM/Rec\(2010\)3](#), uz koju je priložen vodič za dobru praksu.

A. Domaći pravni lijekovi u pogledu lišenja slobode

18. Glavni cilj člana 5. Konvencije je zaštita osoba od proizvoljnog ili neopravdanog pritvaranja.²⁶ Kako bi se utvrdilo da li je neko „lišen slobode“ u smislu člana 5., „mora se poći od konkretne situacije te osobe i mora se uzeti u obzir niz kriterija kao što su vrsta, trajanje, učinci i način izvršenja mjere o kojoj je riječ“.²⁷ Pojam lišenja slobode sadrži objektivni element zatvaranja osobe u određenom ograničenom prostoru na određeni vremenski period o kojem se mora voditi računa, kao i subjektivni element u smislu da osoba nije dala valjan pristanak da bude zatvorena.²⁸ Član 5. je stoga primjenjiv u brojnim situacijama, na primjer kada je riječ o smještanju u psihijatrijsku instituciju, ili instituciju socijalne zaštite,²⁹ pritvaranju u tranzitnoj zoni aerodroma,³⁰ ispitivanju u policijskoj stanici³¹ ili zaustavljanju i pretresu od strane policije,³² te kućnom pritvoru.³³

19. Domaći pravni lijek u pogledu lišenja slobode mora se odnositi kako na zakonitost te mjere, tako i na uvjete pritvaranja, uključujući i način postupanja prema pritvorenoj osobi.

1) Zakonitost lišenja slobode

20. Procesni zaštitni mehanizmi na koje osobe lišene slobode imaju pravo, kada je riječ o osobama uhapšenim ili pritvorenim zbog sumnje da su počinile krivično djelo, uključuju i pravo da budu odmah izvedene pred sudiju, te da budu saslušane u razumnom roku ili da budu puštene na slobodu do suđenja, kako propisuje član 5. stav 3. Konvencije; pravo svake osobe lišene slobode da zakonitost njenog pritvora u kratkom roku ispita

sud, kako to propisuje član 5. stav 4; kao i pravo na obeštećenje za nezakonito pritvaranje, kako propisuje član 5. stav 5.

i. Pravo osoba uhapšenih ili pritvorenih zbog sumnje da su počinile krivično djelo, da budu odmah izvedene pred sudiju, te da budu saslušane u razumnom roku ili da budu puštene na slobodu do suđenja (član 5. stav 3)

21. Član 5. stav 3. ne propisuje bilo kakve izuzetke od obaveze da osoba bude odmah izvedena pred sudiju nakon hapšenja ili pritvaranja.³⁴ Preispitivanje mora biti automatsko i ne može ovisiti o zahtjevu pritvorene osobe³⁵ kako bi se izbjegla situacija da osoba koja je bila podvrgnuta maltretiranju ne može podnijeti zahtjev za preispitivanje opravdanosti njenog pritvora; isto se odnosi i na druge ugrožene kategorije uhapšenih osoba, poput osoba sa mentalnim poteškoćama³⁶ ili onih koji ne govore jezik kojim govori sudija.³⁷ Sudije moraju biti nepristrasne i neovisne.³⁸ Prije donošenja odluke, sudije moraju saslušati osobe koje su izvedene pred njih,³⁹ te ispitati meritum zahtjeva za ispitivanje opravdanosti pritvora.⁴⁰ Ukoliko ne postoje razlozi koji opravdavaju pritvor osobe, sudija mora imati ovlasti da naredi njeno puštanje na slobodu.⁴¹

22. Drugi dio člana 5. stav 3. zahtijeva da domaći sud ispita potrebu držanja osobe u pritvoru s obzirom na garanciju da će ona biti puštena na slobodu ukoliko okolnosti ne opravdavaju dalje držanje u pritvoru. Manje ili više automatsko produžavanje držanja osobe u pritvoru suprotno je zaštitnim mehanizmima sadržanim u ovoj odredbi. Teret dokazivanja ne može biti obrnut, odnosno pritvorene osobe ne mogu biti obavezne dokazivati da postoje razlozi za njihovo puštanje na slobodu.⁴²

Primjer dobre prakse

23. Armenski krivični zakon pravi razliku između pritvaranja u toku istrage i pritvaranja u toku suđenja. Za razliku od pritvora za vrijeme istrage koji se svaki put određuje i produžava sudskom odlukom i to na periode od najduže dva mjeseca i koji ne može prekoračiti određeni ukupni vremenski period, za pritvor u toku suđenja ne postoji propisani maksimalni period trajanja. Kada prvostepeni sud odredi pritvor optuženoj osobi za vrijeme suđenja, on nije obavezan da se kasnije vraća tom pitanju po službenoj dužnosti. Međutim, u skladu sa članom 65. i 312. Zakona o krivičnom postupku, na prijedlog odbrane, prvostepeni sud može zamijeniti mjeru pritvora drugom mjerom zabrane. Sud u Strasbourgu je istakao da se mogućnost podnošenja takvog prijedloga može smatrati djelotvornim pravnim lijekom kada je riječ o navodnom kršenju člana 5. stav 3.⁴³

ii. Pravo da zakonitost pritvora u kratkom roku ispita sud (član 5. stav 4.)

24. Prema članu 5. stav 4. Konvencije, „svako ko je lišen slobode hapšenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti postupak u kojem će o zakonitosti njegovog pritvaranja u kratkom roku odlučiti sud i narediti njegovo puštanje na slobodu ukoliko pritvor nije zakonit“. Uhapšene ili pritvorene osobe imaju pravo zatražiti da sud ispita procesne i materijalne uvjete neophodne da bi njihovo lišenje slobode bilo „zakonito“ u smislu člana 5. stav 1. Konvencije.⁴⁴ O mogućnosti podnošenja zahtjeva za preispitivanje osoba mora biti obaviještena odmah po stavljanju u pritvor, a po potrebi, to obavještenje se mora kasnije ponavljati u razumnim intervalima.⁴⁵ Osoba lišena slobode mora imati pristup sudu koji predstavlja neovisno pravno tijelo.⁴⁶ Ukoliko postoji drugi nivo nadležnosti on u principu mora pritvorenim osobama pružiti iste garancije po žalbi kao i u prvom stepenu, između ostalog tako što će osigurati provođenje postupka „u kratkom roku“.⁴⁷

25. Član 5. stav 4. sadrži posebne procesne mehanizme zaštite koji se razlikuju od onih navedenih u članu 6. stav 1. Konvencije u pogledu prava na pravično suđenje. On predstavlja *lex specialis* u odnosu na ovu posljednju odredbu,⁴⁸ kao i u odnosu na zahtjeve člana 13. koji su u većoj mjeri općeg karaktera kada je riječ o pravu na djelotvoran pravni lijek.⁴⁹ Postupak iz člana 5. stav 4. mora po svom karakteru biti sudski postupak i pružiti određene procesne mehanizme zaštite koji su odgovarajući s obzirom na prirodu lišenja slobode o kojem je riječ.⁵⁰ Saslušanje je potrebno u slučaju kada je riječ o osobi čije pritvranje potpada pod član 5., stav 1. tačka (c), koja se odnosi na pritvor prije suđenja. Mogućnost da osoba koja je lišena slobode bude saslušana osobno ili, kada je to potrebno, putem nekog oblika zastupanja, predstavlja osnovni mehanizam zaštite.⁵¹ Međutim, član 5., stav 4. ne zahtijeva da se pritvorena osoba sasluša svaki put kada podnese žalbu protiv odluke kojom se produžava pritvor,⁵² iako postoji pravo na saslušanje u razumnim vremenskim intervalima.⁵³

26. Postupak mora biti adversarni i mora uvijek osigurati „jednakost strana u postupku”.⁵⁴ Osobe koje imaju pravo pokrenuti postupak kako bi se odlučilo o zakonitosti njihovog lišenja slobode ne mogu efikasno iskoristiti to pravo osim ako odmah i na adekvatan način ne budu obaviještene o razlozima lišenja slobode.⁵⁵ U slučaju pritvora, osobe lišene slobode moraju imati stvarnu mogućnost da osporavaju elemente koji stoje u osnovi optužbi protiv njih. Ovaj zahtjev znači da sud mora saslušati svjedoke.⁵⁶ Sud također može narediti da pritvorenik ili njegov zastupnik dobije uvid u dokumente u istražnom spisu na kojima se temelji optužba.⁵⁷

27. Sud je utvrdio principe koji reguliraju nadzor nad lišenjem slobode neuračunljive osobe.⁵⁸ Pored zaštitnih mehanizama koji se primjenjuju na svakoga ko je lišen slobode, posebna procesna zaštita može biti potrebna za one koji zbog svoje mentalne bolesti nemaju punu procesnu sposobnost.⁵⁹ Osoba koja nije bila uključena osobno ili putem zastupnika u postupak koji je doveo do lišenja slobode, ima osnova za tvrdnju da je postupak proveden uz kršenje člana 5, stav 4.⁶⁰ Lišenje slobode se također smatra neprimjereno provedenim ako osoba koja je proglašena procesno nesposobnom nije obaviještena o tome da joj je postavljen pravni zastupnik, te ako se nije susrela s njim.⁶¹ Za osobe koje su proglašene procesno nesposobnim i koje stoga nisu u stanju same vršiti nadzor nad svojim lišenjem slobode, obavezno je automatsko sudsko preispitivanje.⁶² Ključno je, ustvari, da osoba ima pristup sudu i mogućnost da bude saslušana pred sudom osobno ili putem zastupnika. Sud je utvrdio da su ti principi primjenjivi kako u situacijama kada je lišenje slobode odobrio sudski organ, tako i u situacijama kada je smještanje u pritvorski centar pokrenula privatna osoba, odnosno skrbnik neuračunljive osobe, a odobrila tijela koja nisu sudski organi.⁶³ U pogledu smještanja na psihijatrijski odjel zatvora, iako pravni lijek može zadovoljavati zahtjeve iz člana 5. stav 4., postupak će se poništiti ukoliko tijelo koje vrši preispitivanje odbije posjetiti mjesto pritvaranja kako bi se utvrdilo da li je mjesto pritvaranja neprimjereno kao takvo, a što predstavlja bitan uvjet zakonitosti pritvora.⁶⁴

28. Osobama lišenim slobode mora se u kratkom roku donijeti odluka suda u pogledu zakonitosti lišenja pritvora, te ukoliko se dokaže da pritvor nije zakonit, tom odlukom se naređuje njihovo puštanje na slobodu.⁶⁵ Brzina odlučivanja o zakonitosti pritvora može se ocijeniti s obzirom na period od momenta podnošenja zahtjeva za puštanje iz pritvora do donošenja konačne odluke o zakonitosti pritvora podnositelja zahtjeva.⁶⁶ Prilikom ocjene o ispunjenosti uvjeta o donošenju sudske odluke u kratkom roku, mogu se uzeti u obzir faktori slični onima koji su od značaja kod zahtjeva za suđenje u razumnom roku iz člana 5., stav 3. i člana 6., stav 1. Konvencije, kao i kompleksnost samog postupka, njegovo provođenje od strane domaćih organa vlasti i podnositelja aplikacije, te šta je za podnositelja aplikacije bilo dovedeno u pitanje.⁶⁷

Primjeri dobre prakse

29. U pogledu jednog slučaja stavljanja u pritvor i produženja pritvora u centru za deportaciju Sud je smatrao da činjenica da domaći sudovi u Estoniji produžuju pritvor osoba svaka dva mjeseca, ocjenjujući izvodivost protjerivanja i korake koje su vlasti poduzele u tom cilju, pruža važnu procesnu garanciju za podnositelja aplikacije. Tako Zakon o obavezi napuštanja zemlje i zabrani ulaska propisuje da ukoliko se protjerivanje ne može izvršiti u roku od 48 sati od hapšenja stranog državljanina, osoba se do protjerivanja može smjestiti u centar za deportaciju, uz dozvolu suda, ali najduže na period od dva mjeseca. Ako nije moguće izvršiti protjerivanje u tom vremenskom okviru, upravni sud će produžavati zadržavanje u pritvoru, i to svaki put na period koji ne može biti duži od dva mjeseca, sve dok se ne izvrši protjerivanje ili dok se strani državljanin ne oslobodi. Nadalje, prema Zakonu o upravnom sudskom postupku, sudija u upravnom postupku daje i produžava dozvolu za donošenje administrativne mjere, proglašava administrativnu mjeru opravdanom, ili ukida dozvolu za donošenje administrativne mjere. Protiv ovih odluka može se podnijeti žalba. To znači da postoji pravni lijek koji garantira redovno sudsko preispitivanje osnova pritvora.⁶⁸

30. U Estoniji, u kontekstu privremenog hapšenja osobe koja će biti izručena, Sud je smatrao da je kontrola zakonitosti pritvora ugrađena u odluku kojom se naređuje produženje pritvora na dva mjeseca. Kontrola zakonitosti pritvora može se dalje smatrati ugrađenom i u odluku o zakonitosti izručenja temeljem koje je produženo zadržavanje u pritvoru. Unatoč nepostojanju fiksnog vremenskog roka u toj sudskoj odluci, Sud se uvjerio da stav 7. člana 447. estonskog Zakona o krivičnom postupku propisuje jednu godinu kao maksimalan period trajanja pritvora do ekstradicije. Ukoliko bi domaći sudovi našli da je ekstradicija postala pravno nemoguća, ili ukoliko organi vlasti ne bi bili u mogućnosti da zaključe ekstradiciju u roku od jedne godine nakon hapšenja, ta osoba bi morala biti puštena na slobodu. Tako je Sud zaključio da je kontrola zakonitosti pritvora u skladu sa zahtjevima člana 5., stav 4. Konvencije.⁶⁹

31. U Rumuniji, nadležni sud tokom suđenja provjerava po službenoj dužnosti svakih 60 dana opravdanost daljeg pritvora u datim okolnostima. Ukoliko nadležni sud utvrdi da je pritvor nezakonit ili da nije potrebno njegovo dalje trajanje, on ukida tu mjeru i naređuje da se osoba odmah pusti na slobodu. Ovakva presuda podliježe žalbi u pogledu pravnih pitanja, odnosno iz formalnih razloga, koja se mora ispitati u roku od tri dana od dana podnošenja. Sud je smatrao da je kontrola zakonitosti pritvora, kako to zahtijeva član 5. stav 4. Konvencije, ugrađena u prvostepenu presudu i naknadnu izjavu o krivnji, budući da je pravna dokazanost krivičnog djela dovoljna u smislu opravdanosti trajanja pritvora aplikanta.⁷⁰ Kontrola zakonitosti pritvora smatra se djelotvornom ako je prvostepeni sud detaljno analizirao pritvor, a žalba o pravnim pitanjima predstavlja dodatnu garanciju za ovu kontrolu, pod uvjetom da njena djelotvornost nije narušena dugotrajnošću ispitivanja žalbe.⁷¹

iii. Pravo na obeštećenje zbog nezakonitog pritvaranja (član 5., stav 5.)

32. Prema članu 5., stav 5. Konvencije, „svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišenja slobode suprotno odredbama ovog člana ima izvršno pravo na obeštećenje“. Pretpostavka za pravo na obeštećenje jeste da je kršenje jednog od drugih stavova člana 5. utvrdio neki domaći sud ili sam Sud.⁷² To proizvodi direktno i izvršno pravo na naknadu štete pred domaćim sudovima.⁷³ Pravo na obeštećenje mora se osigurati sa dovoljnim stupnjem izvjesnosti,⁷⁴ a obeštećenje mora biti moguće kako u teoriji⁷⁵ tako i praksi.⁷⁶ Kako bi predstavljalo djelotvoran pravni lijek, obeštećenje zbog nezakonitog pritvaranja ne smije ovisiti o konačnom oslobađanju ili dokazivanju nevinosti pritvorenika.⁷⁷ Domaći organi moraju tumačiti i primjenjivati domaći zakon bez pretjeranog formalizma.⁷⁸ Na primjer, iako član 5. stav 5. ne zabranjuje državama ugovornicama da obeštećenje uvjetuju mogućnošću da osoba o kojoj je riječ dokaže štetu koju je pretrpjela zbog povrede, pretjerani formalizam kod traženja dokaza za pretrpljenu nematerijalnu štetu usljed nezakonitog zatvaranja nije kompatibilan sa pravom na pravni lijek.⁷⁹ Dodijeljeni iznos obeštećenja ne može biti znatno niži od iznosa koji dodjeljuje Sud u sličnim

slučajevima.⁸⁰ I na kraju, uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu zatvora ne predstavlja obeštećenje koje zahtijeva član 5. stav 5.⁸¹

Primjeri dobre prakse

33. U Rumuniji, član 504. Zakona o krivičnom postupku propisuje pravo na obeštećenje za nezakonito pritvaranje. Prema toj odredbi, sljedeće osobe imaju pravo na naknadu: osuđena osoba u slučaju oslobađanja od odgovornosti; osoba koja je nezakonito lišena slobode ili čija je sloboda nezakonito ograničena; i osoba koja je lišena slobode nakon zastare, amnestije ili dekriminalizacije djela. Nezakonito lišenje ili ograničenje slobode se utvrđuje, kada je to primjereno, naredbom tužitelja kojom se ukida mjera lišenja ili ograničenja slobode, naredbom tužitelja kojom se obustavlja krivično gonjenje, ili odlukom suda kojom se ukida mjera lišenja ili ograničenja slobode, ili pravosnažnom presudom kojom se osoba oslobađa odgovornosti ili se obustavlja krivični postupak. Sud je smatrao da je ovaj pravni lijek djelotvoran kada postoji prethodno utvrđenje o nezakonitosti pritvora, naglasivši da je Ustavni sud smatrao da je odredbe Zakona o krivičnom postupku potrebno tumačiti tako da on pokriva sve vrste sudske pogreške, te da kod sudova postoji tendencija primjene članova 998. i 999. Građanskog zakona na krivičnu odgovornost, kao i direktne primjene člana 5. stav 5. Konvencije kako bi se popunile praznine u Zakonu o krivičnom postupku.⁸² Sud je međutim napomenuo da ne dovodi u pitanje svoja prethodna zapažanja o neučinkovitosti ovog pravnog lijeka u situacijama kada ne postoji prethodno utvrđenje o nezakonitosti pritvora.⁸³

34. U Slovačkoj, Zakon o odgovornosti države bavi se zahtjevima za naknadu materijalne i nematerijalne štete koju su izazvali javni organi vlasti, uključujući i štetu u kontekstu zadržavanja u pritvoru. Zahtjevi za odštetu spadaju u nadležnost redovnih sudova. Nadalje, postoji i drugi postupak u skladu sa članom 127. Ustava, koji također može posebno rezultirati dodjelom odštete za povredu prava iz člana 5. stavovi 1. do 4. Konvencije. Sud je našao da u određenim okolnostima kombinacija ove dvije domaće zakonske odredbe odgovara zahtjevima člana 5. stav 5. Konvencije.⁸⁴

iv. Nepriznato pritvaranje

35. Nepriznato pritvaranje osobe predstavlja posebno teško kršenje člana 5. Konvencije.⁸⁵ Organi vlasti koji pritvore osobu imaju obavezu da pruže informaciju o tome gdje se ona nalazi. Sud smatra da se član 5. mora tumačiti tako da on zahtijeva od vlasti „da poduzmu učinkovite mjere zaštite u pogledu opasnosti od nestanka osobe, te da odmah provedu efikasnu istragu povodom osnovane tvrdnje da je osoba stavljena u pritvor i da nakon toga više nije viđena”.⁸⁶ Nadalje, „kada srodnici osobe osnovano tvrde da je ta osoba nestala dok je bila u nadležnosti organa vlasti, pojam djelotvornog pravnog lijeka u smislu člana 13. podrazumijeva, osim plaćanja naknade u situaciji kada je to primjereno, detaljnu i efikasnu istragu koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih, te omogućavanje stvarnog uvida srodnika u istražni postupak”. Sud smatra da „kada se posmatraju u ovom smislu, zahtjevi iz člana 13. su širi od obaveze države ugovornice iz člana 5. da provede efikasnu istragu u vezi s nestankom osobe koja je dokazano bila pod kontrolom organa vlasti i za čije stanje su stoga oni odgovorni”.⁸⁷

2) Pravni lijekovi koji se odnose na navodna kršenja člana 3. Konvencije u kontekstu lišenja slobode

36. Kako bi se ocijenila djelotvornost pravnih lijekova u vezi s navodima o kršenju člana 3. Konvencije u kontekstu lišenja slobode koji se mogu odnositi bilo na neodgovarajuće uvjete pritvaranja ili na postupanje prema osobi koja je lišena slobode, Sud je naveo da se postavlja pitanje da li ta osoba može dobiti direktan i odgovarajući pravni lijek⁸⁸; takav pravni lijek ne može činiti samo indirektna zaštita prava, što znači da pravni lijek

mora biti dostupan direktno pritvorenoj osobi.⁸⁹ „Istodobno mora postojati preventivni pravni lijek i pravni lijek u smislu obeštećenja koji su međusobno komplementarni,“⁹⁰ a pravni lijek koji se odnosi isključivo na obeštećenje ne može se smatrati dovoljnim. Kada je riječ o osobama koje su pritvorili organi vlasti, u pogledu povreda ili smrti do koje je došlo za vrijeme takvog pritvora, pojavit će se jake činjenične pretpostavke i može se smatrati da je teret dokazivanja na organima vlasti da pruže zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje.⁹¹

i. Preventivni pravni lijek

37. Sud smatra da je optimalan pravni lijek brzi prestanak kršenja prava da osoba ne bude izložena nečovječnom ili ponižavajućem postupanju.⁹² Pravni lijek mora biti djelotvoran u praksi, odnosno, on mora biti takav da može spriječiti nastavak navodnog kršenja i osigurati poboljšanje bitnih uvjeta pritvora aplikanta.⁹³ Ovaj princip je također primjenjiv i na uvjete zatvaranja na psihijatrijski odjel.⁹⁴ Konkretno, kada je riječ o navodnim kršenjima člana 3. Konvencije u pogledu nedostatka odgovarajuće njege za pritvorenika koji pati od teške bolesti, preventivni pravni lijek mora osigurati pristup direktnom i blagovremenom otklanjanju povrede.⁹⁵ Zahtjev u pogledu brzine u pružanju potrebne pomoći ovisi o prirodi zdravstvenog problema. Taj zahtjev je mnogo strožiji kada postoji opasnost od smrti ili nepovratnog oštećenja zdravlja.⁹⁶

38. Pitanje sudskog karaktera pravnog lijeka nije odlučujuće. Na primjer, primijećeno je da se u određenim okolnostima upravni pravni lijek može pokazati djelotvornim.⁹⁷ Organ vlasti nadležan za postupanje po žalbi mora biti u stanju da izvrši provjeru navodnih kršenja. Taj organ vlasti mora biti neovisan, poput *Neovisnih komisija za monitoring u Ujedinjenom Kraljevstvu* ili Komisije za žalbe (*beklagcommissie*) u Holandiji. Organ za nadzor također mora imati ovlasti da ispita pritužbe uz učešće podnositelja pritužbe, te da donosi obavezujuće i izvršne odluke.⁹⁸

39. Nadalje, u vezi sa disciplinskim mjerama koje su izrečene pritvoreniku, pravni lijek koji nema blagovremen učinak nije ni adekvatan, ni djelotvoran te, s obzirom na ozbiljne reperkusije pritvora u čeliji za primjenu disciplinskih mjera, djelotvoran pravni lijek mora omogućiti pritvoreniku da na sudu osporava kako formu tako i suštinu, te tako i razloge za takvu mjeru.⁹⁹ Žalitelj ima pravo na pravni lijek protiv takve sankcije prije njenog izvršenja ili okončanja,¹⁰⁰ te, dakle, pravni lijek mora imati minimum garancija u pogledu brzine postupka.¹⁰¹

Primjeri dobre prakse

40. U Grčkoj, Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku propisuju različite pravne lijekove koji omogućavaju pritvoreniku da podnese žalbu u pogledu svoje osobne situacije,¹⁰² posebno kada je riječ o navodnom pogoršanju zdravlja zbog nedostatka medicinske njege.¹⁰³ Član 572. Zakona o krivičnom postupku propisuje obraćanje tužitelju nadležnom za izvršenje kazni i primjenu mjera sigurnosti, koji je dužan posjetiti zatvor jednom sedmično. Nadalje, članovi 6. i 86. Zakona o kaznenim institucijama daju pravo zatvoreniku da se obrati Zatvorskom vijeću, te kada je potrebno, da podnese žalbu sudu nadležnom za izvršenje kazni. Sud je međutim napomenuo da se ovi pravni lijekovi ne mogu baviti žalbama aplikanta u slučajevima kada se aplikant ne žali isključivo u pogledu svoje osobne situacije, nego tvrdi da je osobno pogođen zatvorskim uvjetima koji se odnose na opća pitanja i pogađaju sve zatvorene osobe.¹⁰⁴

41. U Francuskoj, djelotvornost pravnih lijekova koji omogućuju osporavanje odluka koje utječu na prava zatvorenih osoba koja garantira Konvencija, ovisi o mogućnosti podnošenja takvih odluka (poput određivanja samice, višestrukih transfera, ponavljanih pretresa zatvorenih osoba) upravnim sudovima na razmatranje po hitnom postupku, nakon čega može uslijediti ukidanje takve odluke ukoliko je to primjereno.¹⁰⁵

42. U Rumuniji je od juna 2003. godine, Hitnom uredbom Vlade br. 56/2003 uvedena žalba pred sudovima protiv bilo kakvog akta zatvorskih organa. Uredba je kasnije zamijenjena Zakonom br. 275/2006. U mjeri u kojoj se pritužba zatvorenika odnosi na nedostatke u pružanju adekvatne njege ili adekvatne ishrane, liječenja, prava na prepisku ili druga prava zatvorenika, Sud je smatrao da žalba predstavlja djelotvoran domaći pravni lijek.¹⁰⁶ Ovaj pravni lijek se smatrao djelotvornim čak i u situaciji kada je aplikacija već bila podnesena Sudu na dan stupanja na snagu navedene Uredbe. Međutim, u okolnostima datog predmeta, težina navoda (nedostatak liječenja i uplitanje u pravo na prepisku) bila je takve prirode da su oni zahtijevali hitno poduzimanje mjera od strane nadležnih organa. Nadalje, Sud je napomenuo da je ovaj pravni lijek upravo namijenjen za direktno rješavanje takvih pritužbi, čime je riješen strukturalni problem koji je postojao u domaćem pravnom sistemu prije donošenja Uredbe. Sud je smatrao da je interesu aplikanta da podnese žalbu pred sudovima prema novom postupku kada je on postao dostupan, kako bi omogućio domaćim organima vlasti da poprave situaciju što je moguće prije.¹⁰⁷ Sud je, međutim, ponovno naglasio da se u pogledu općih uvjeta u zatvoru, posebno vezano za navodnu pretrpanost, ne može zahtijevati da zatvorene osobe imaju pravo na bilo kakav pravni lijek.¹⁰⁸

43. U Srbiji, u vezi sa žalbom u pogledu zdravstvene zaštite u pritvoru, Sud je smatrao da je aplikant trebao u potpunosti iskoristiti upravni mehanizam, a potom postupak sudskog preispitivanja, kao što propisuje Zakon o izvršenju krivičnih sankcija iz 2005. godine i Zakon o upravnom sporu iz 2009. godine, istaknuvši postojanje relevantne pravne prakse kod nadležnih domaćih sudova. Nadalje, Sud je također napomenuo da bi se ustavna žalba također trebala smatrati djelotvornim domaćim pravnim lijekom u pogledu svih aplikacija podnesenih protiv Srbije nakon 7.08.2008. godine, uključujući i predmetnu žalbu u pogledu zdravstvene zaštite u pritvoru.¹⁰⁹

ii. Obeštećenje kao pravni lijek

44. Svakome ko je pretrpio pritvaranje uz povredu dostojanstva osobe mora se omogućiti da bude obeštećen.¹¹⁰ Kako je gore navedeno, samo obeštećenje, međutim, ne pruža djelotvoran pravni lijek u slučajevima kada je žalitelj još uvijek u pritvoru ukoliko obeštećenje nema utjecaja na uvjete pritvora.¹¹¹

45. Da bi se žalba kojom se traži obeštećenje smatrala djelotvornom u smislu člana 13. Konvencije, ona mora imati realne izgleda da bude uspješna, te pružiti adekvatnu pravnu zaštitu.¹¹²

46. Pravna praksa koja sudu daje ovlast da naredi administraciji naknadu materijalne štete mora biti utvrđena, stalna praksa kako bi se moglo smatrati da ona pruža djelotvoran pravni lijek.¹¹³ Pretjerani formalizam suda može za posljedicu imati oduzimanje djelotvornosti tužbi protiv države za naknadu štete. Činjenica da sudovi zahtijevaju formalne dokaze za nematerijalnu štetu može učiniti pravni lijek nedjelotvornim.¹¹⁴

47. Na aplikantima ne smije biti pretjeran teret dokazivanja u postupku obeštećenja. Od njih se može tražiti da pruže lako dostupne dokaze poput detaljnog opisa uvjeta pritvaranja, izjave svjedoka i odgovore od strane nadzornih tijela. Nadležni organi će tada ispitati navode o maltretiranju. Procesna pravila o ispitivanju takvih pritužbi moraju biti u skladu sa principom pravičnosti u smislu člana 6. Konvencije, a troškovi takvog postupka ne smiju predstavljati pretjeran teret za aplikanta ako je zahtjev opravdan.¹¹⁵ Čak i kada pravni lijek zaista omogućava dodjelu naknade, on ne mora imati realne izgleda na uspjeh, posebno ukoliko je naknada uvjetovana utvrđivanjem odgovornosti organa vlasti.¹¹⁶ Na isti način pravni lijek ne mora biti djelotvoran u predmetima u kojima, čak i kada žalitelj može dokazati da uvjeti koji vladaju u zatvoru nisu u skladu s važećim standardima, sudovi oslobode državu svake odgovornosti navodeći da ti uvjeti

nisu posljedica propusta od strane vlasti, nego da predstavljaju strukturni problem, poput prenatrpanosti zatvora ili nedovoljnih resursa za zatvorski sistem.¹¹⁷ Isto tako, vlasti se ne mogu pozivati na to da nije postojala namjera da se zatvorenik ponizi ili degradira kao okolnost koja ih osobađa njihovih obaveza.¹¹⁸

48. Naknada nematerijalne štete u principu mora biti jedan od dostupnih pravnih lijekova.¹¹⁹ Iznos naknade mora biti odgovarajući imajući u vidu iznose koje je u sličnim slučajevima odredio Sud, budući da mali iznos naknade čini pravni lijek nedjelotvornim.¹²⁰

49. Sud je smatrao da ukoliko se kao naknada za kršenje člana 3. Konvencije primijenjuje smanjenje kazne, sudovi bi trebali potvrditi da je došlo do povrede na dovoljno jasan način, te pružiti pravnu zaštitu smanjenjem kazne na izričit i mjerljiv način.¹²¹ Bez toga, smanjenje kazne ne bi djelovalo tako da osoba više nema status žrtve takve povrede prava.¹²² Sud je također istaknuo da iako se automatsko ublažavanje kazne zbog nehumanih uvjeta koji vladaju u zatvoru može smatrati dijelom širokog spektra općih mjera koje je potrebno poduzeti, ono samo neće osigurati definitivno rješenje postojećeg problema nedostatne pravne zaštite, niti će u odlučujućoj mjeri doprinijeti iskorjenjivanju pravih uzroka prenatrpanosti.¹²³

Primjeri dobre prakse

50. Po pitanju prenatrpanosti zatvora u Poljskoj doneseno je niz odluka u načelu.¹²⁴ Godine 2007., Vrhovni sud Poljske je po prvi put priznao pravo zatvorenika da pokrene postupak protiv države na osnovu Građanskog zakona kako bi dobio odštetu zbog kršenja njegovih osnovnih prava do kojeg je došlo kao posljedica prenatrpanosti i općih uvjeta koji vladaju u zatvoru. Vrhovni sud je ponovno potvrdio ovaj princip 2010. godine i donio dodatne smjernice o načinu na koji građanski sudovi treba da provjeravaju i ocjenjuju opravdanost ograničenja zakonskog minimuma prostora u ćeliji. Sud u Strasbourgu je stoga smatrao da je pravni lijek koji omogućuje dodjelu naknade djelotvoran.¹²⁵

51. Sud je također smatrao da je francuski pravni lijek u smislu dodjele obeštećenja dostupan i adekvatan, budući da je razvoj sudske prakse doveo do toga da domaći upravni sudovi priznaju da zatvaranje u ćelije u neadekvatnim uvjetima, bez poštovanja zagarantiranih standarda, predstavlja mogući osnov za pokretanje postupka za naknadu štete.¹²⁶

B. Istrage u kontekstu navodnih kršenja članova 2. i 3. Konvencije

52. Namjena Konvencije je da pruži garancije za prava koja su praktična i stvarna, za razliku od teoretskih ili iluzornih.¹²⁷ Iz te perspektive, zajedno sa općom obavezom države iz člana 1. Konvencije „da osigura svakome ko je u [njenoj] nadležnosti prava i slobode definirane u Konvenciji“, članovi 2. i 3. sadrže i procesne zahtjeve. Nije dovoljno da se vlasti suzdrže od kršenja odredbi Konvencije, one također moraju, kada postoji osnovan navod o kršenju članova 2. ili 3. provesti efikasnu istragu koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih osoba.¹²⁸ Cilj takve istrage jeste da osigura učinkovitu primjenu domaćih zakona kojima se štiti pravo na život, te da u slučajevima kada su umiješani službenici ili organi države, osigura da oni odgovaraju za smrt ili postupanje suprotno članu 3. do kojeg je došlo pod njihovom nadležnošću.¹²⁹

53. Prema procesnoj obavezi koja proizlazi iz člana 2., vlasti moraju djelovati na vlastitu inicijativu, čim saznaju za određeni problem; one ne mogu prepustiti inicijativi srodnika podnošenje žalbe ili preuzimanje odgovornosti za provođenje istražnog postupka.¹³⁰ U pogledu člana 3., procesna obaveza nastaje kada su navodi o postojanju zabranjenog postupanja „osnovani“.¹³¹

54. Ova obaveza se primjenjuje kada se sporne činjenice mogu pripisati državi, bilo da je riječ, na primjer, u kontekstu pribjegavanja primjeni sile od strane predstavnika države, o pritvoru/zatvoru,¹³² operacijama za održavanje reda¹³³ ili oružanim sukobima.¹³⁴ Ona se također primjenjuje i kada „nehat koji se pripisuje državnim službenicima ili organima prevazilazi okvire pogrešne prosudbe ili nepažnje, u smislu da organi vlasti o kojima je riječ, potpuno svjesni mogućih posljedica i zanemarujući ovlasti koje su im date prema funkciji koju obnašaju, nisu poduzeli neophodne i dovoljne mjere kako bi otklonili opasnost po život žrtve“.¹³⁵ Ova procesna obaveza također postoji i kada se sporne činjenice mogu pripisati privatnim osobama, na primjer u kontekstu obiteljskog nasilja¹³⁶ ili medicinske pogreške;¹³⁷ Sud je potvrdio da se članovi 2. i 3. primjenjuju i na individualne odnose.¹³⁸

55. Kako bi bila efikasna, istraga mora zadovoljiti nekoliko zahtjeva. Odgovorne osobe moraju biti neovisne od onih koje su povezane s predmetnim događajima: ovo podrazumijeva ne samo odsustvo hijerarhijske ili institucionalne veze, već također i neovisnost u praktičnom smislu.¹³⁹ Istraga se mora provesti odmah i temeljito, organi vlasti moraju uvijek pokazati ozbiljno nastojanje da otkriju šta se dogodilo i ne smiju se oslanjati na prebrze ili neosnovane zaključke kao osnov za zatvaranje istrage ili donošenje odluka¹⁴⁰. Vlasti također moraju poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurali dokaze koji se odnose na incident, uključujući, između ostalog, izjave neposrednih svjedoka i forenzičke dokaze koji se moraju osigurati detaljnim pregledom zdravstvenog stanja žrtve.¹⁴¹ Istraga mora biti takva da može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih, što predstavlja obavezu koja se ne odnosi na rezultat, nego na način vršenja istrage.¹⁴² Žrtvi treba omogućiti stvarno učešće u istrazi¹⁴³, odnosno, porodica žrtve mora biti uključena u postupak u mjeri u kojoj je to potrebno za zaštitu njenih legitimnih interesa.¹⁴⁴ Nadalje, ukoliko je motiv napada rasna pripadnost, istraga mora biti „energična i nepristrasna, imajući u vidu potrebu da se konstantno ističe društvena osuda rasizma“.¹⁴⁵ Konačno, važno je podsjetiti da obaveza država da provedu efikasnu istragu postoji i u situacijama kada su sigurnosni uvjeti teški, uključujući i one u kontekstu oružanog sukoba.¹⁴⁶

56. Sud je također istaknuo da, u kontekstu navoda o kršenju članova 2. i 3. Konvencije, „član 13. nalaže, osim plaćanja naknade kada je to opravdano, provođenje temeljite i učinkovite istrage koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih, uključujući i omogućavanje stvarnog pristupa žalitelja istražnom postupku“. Sud smatra da su „zahtjevi iz člana 13. širi od obaveze države ugovornice da provede učinkovitu istragu“ iz članova 2. i 3.¹⁴⁷

57. Kada je istraga neučinkovita, ta neučinkovitost slabi učinkovitost drugih pravnih sredstava, uključujući i mogućnost pokretanja građanskog postupka za naknadu štete.¹⁴⁸ Sud ustvari smatra da ukoliko nema učinkovite istrage koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih, zahtjev za naknadu štete je teoretski i iluzoran.¹⁴⁹ U pogledu medicinskog nehata, žalba podnesena građanskom sudu može, međutim, sama ili zajedno sa žalbom koja se podnosi krivičnom sudu, dovesti do utvrđivanja relevantne odgovornosti i po potrebi osigurati provedbu odgovarajućih građanskih sankcija poput naknade štete i objavljivanja presuda.¹⁵⁰ Međutim, kada se medicinska odgovornost temelji na medicinskoj pogrešci osobe o kojoj je riječ, učinkovitost istrage je od ključne važnosti za uspješnost građanskog postupka. Stoga je Sud naglasio važnost veze između odgovornosti ljekara i pojma rizika koji se odnosi na praksu profesije kako bi se osigurao djelotvorniji pravni lijek u smislu obeštećenja pacijenata.¹⁵¹

Primjer dobre prakse

58. Prema rumunjskom pravnom sistemu, javni tužitelj provodi istragu i on odlučuje o pokretanju krivičnog postupka protiv navodnih počinitelja. Ukoliko se donese odluka o

obustavi krivične istrage, prema članu 278.¹ Zakona o krivičnom postupku, postoji mogućnost podnošenja žalbe sudu koji nakon razmatranja odredbi domaćeg zakona i dokaza, uključujući i izjave svjedoka i medicinske izvještaje, može narediti provođenje krivičnog postupka ili drugih istražnih radnji. Sud je već utvrdio da je takav pravni lijek djelotvoran u smislu Konvencije.¹⁵² Nadalje, pokretanje građanske tužbe prema članovima 998. i 999. Zakona o građanskom postupku kada povreda prava na život nije bila počinjena s namjerom, može rezultirati priznavanjem povrede procesnog aspekta članova 2. i 3., te dovesti do primjerenog obeštećenja zbog pretrpljene štete.¹⁵³

C. Domaća pravna sredstva protiv protjerivanja

59. Član 13. Konvencije u kombinaciji s članovima 2. i 3. zahtijeva da osoba o kojoj je riječ ima pravo na suspenzivni pravni lijek kada podnese žalbu u kojoj osnovano navodi da bi njenim protjerivanjem bila izložena stvarnoj opasnosti da će se prema njoj postupati suprotno članu 3. Konvencije, ili stvarnoj opasnosti da će doći do povrede njenog prava na život koje je zaštićeno članom 2. Konvencije.¹⁵⁴ Isti princip se primjenjuje i za žalbe podnesene temeljem člana 4. Protokola br.4.¹⁵⁵

60. Za razliku od toga, pravni lijek sa suspenzivnim učinkom obično se ne zahtjeva prilikom pozivanja na neko drugo pravo iz Konvencije u kombinaciji sa članom 13.

61. Djelotvornost pravnog lijeka također podrazumijeva posebnu pažnju domaćeg organa vlasti,¹⁵⁶ kao i neovisno i rigorozno ispitivanje tvrdnje o postojanju opravdane zabrinutosti od stvarne opasnosti da će doći do postupanja suprotnog članu 3.¹⁵⁷, te posebnu brzinu u postupanju. Prilikom ispitivanja prigovora koji se temelje na članovima 2. i 3. Konvencije ne smije se uzimati u obzir ono što je osoba o kojoj je riječ učinila, a čime se opravdava protjerivanje, niti prijetnju po nacionalnu sigurnost koju ona predstavlja u percepciji države koja je protjeruje.¹⁵⁸

62. Vlasti ne smiju u praksi pravna sredstva učiniti neučinkovitima, a time i nedostupnima. To bi bio slučaj, na primjer, kada bi se protjerivanje izvršilo uz neopravdanu žurbu. Sud je tako smatrao u jednom predmetu koji se odnosi na član 13. u kombinaciji sa članom 8. Konvencije, da je kratak vremenski razmak između momenta aplikantovog pristupa sudu i izvršenja odluke o protjerivanju, u praksi spriječio bilo kakvo ispitivanje aplikantovih navoda, te time i svaku mogućnost suspenzije protjerivanja.¹⁵⁹ Isto tako, Sud je smatrao da je protjerivanje aplikanta jedan radni dan nakon što je primio obavijest o odluci kojom se odbija njegov zahtjev za azil, u praksi predstavljalo oduzimanje mogućnosti podnošenja žalbe protiv negativne odluke, iako je teoretski postojala mogućnost podnošenja takve žalbe.¹⁶⁰

63. Sud je također istakao važnost garantiranja osobama kojima je izrečena mjera protjerivanja prava na informaciju koja je dostupna da im omogući stvarni pristup postupcima koje treba provesti ili informaciju o pristupu organizacijama koje pružaju pravnu pomoć,¹⁶¹ poteškoće na koje nailaze takve osobe mogu se pogoršati zbog nepoznavanja jezika ukoliko se ne osigura prijevod prilikom pripreme zahtjeva za azil.¹⁶²

64. U pogledu ubrzanog postupka za azil, Sud je priznao da oni mogu olakšati postupanje sa zahtjevima za koje je jasno da predstavljaju zloupotrebu ili su očito neosnovani te je smatrao da ponovno ispitivanje zahtjeva za azil ubrzanim postupkom samo po sebi ne lišava pritvorenog stranog državljanina djelotvornog pravnog lijeka ukoliko je početni zahtjev bio predmet potpunog razmatranja u kontekstu uobičajenog postupka rješavanja zahtjeva za azil.¹⁶³ Međutim, kada se ubrzani postupak primjenjuje na početni zahtjev, a ne u kontekstu ponovnog ispitivanja, to može biti uzrok nedovoljne djelotvornosti primijenjenog pravnog sredstva. Kombinacija nekoliko okolnosti¹⁶⁴ tako može dovesti u pitanje dostupnost takvih pravnih sredstava u praksi, čak i kada su ona teoretski dostupna.

Primjeri dobre prakse

65. Sud je potvrdio učinkovitost pravnog lijeka sa punim suspenzivnim učinkom u Francuskoj pred upravnim sudovima protiv odluka o protjerivanju i zemlje u koju se osoba upućuje, smatrajući ovo pravnim lijekom koji treba potpuno iscrpiti.¹⁶⁵

66. U Švicarskoj, svi tražitelji azila mogu ostati u zemlji do okončanja postupka saveznog migracijskog ureda. Na odluku ovog ureda može se naknadno uložiti žalba saveznom upravnom sudu. Ova žalba u principu ima suspenzivan učinak kao pravni lijek: savezni upravni sud može vratiti suspenzivni učinak i ne obavezuje ga povlačenje suspenzivnog učinka saveznog migracijskog ureda.¹⁶⁶

67. U Švedskoj, o pitanjima koja se odnose na pravo stranaca da uđu i ostanu u Švedskoj odlučuju tri instance: Migracijski odbor, Migracijski sud i Žalbeni migracijski sud. Aplikanti imaju pravo da ih pred tim tijelima zastupa advokat kojeg imenuje Migracijski odbor. Cijeli postupak ima suspenzivan učinak. Nakon podnošenja žalbe Žalbeni migracijski sud prvo odlučuje o dozvoli za podnošenje žalbe, to jest da li postoje posebni razlozi za razmatranje predmeta, odnosno da li odluka Žalbenog migracijskog suda može biti od značaja kao precedentna odluka. Ako se žalba prihvati, Žalbeni migracijski sud odlučuje o meritumu, on ima punu nadležnost da ispita zakonitost odluke koja je predmet žalbe i meritum predmeta. Sud je smatrao da to predstavlja djelotvoran pravni lijek.¹⁶⁷ Nadalje, Migracijski odbor može odlučiti da ponovno ispita predmet ako se na osnovu novih okolnosti može pretpostaviti da postoje prepreke za izvršenje naredbe o deportaciji ili protjerivanju, a na te okolnosti se nije moglo pozvati ranije, ili ako stranac pokaže da ima valjano opravdanje zbog čega to nije uradio ranije. Postupak ponovnog ispitivanja je sveobuhvatan i ima suspenzivan učinak. Sud je također smatrao da on predstavlja djelotvoran pravni lijek.¹⁶⁸

D. Pravni lijekovi za neizvršavanje odluka domaćeg suda

68. Stvarno pravo pristupa sudu koje je zaštićeno članom 6. Konvencije, uključuje i pravo na izvršenje sudske odluke bez neopravdanog odgađanja. Stoga neopravdano dugotrajno odgađanje izvršenja pravosnažne presude može predstavljati kršenje člana 6. Neopravdano odgađanje izvršenja odluke domaćeg suda može predstavljati i povredu prava na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. O opravdanosti odgađanja izvršenja odlučuje se imajući u vidu kompleksnost postupka izvršenja, ponašanje samog aplikanta, kao i ponašanje nadležnih tijela vlasti, kao i iznos i prirodu sudske odluke.¹⁶⁹

69. Povrede nastale kao posljedica neizvršavanja odluka domaćeg suda, posebno onih koje su donesene protiv same države, među najčešćim su vrstama povreda koje Sud utvrđuje. Takve povrede su često posljedica temeljnih sistemskih ili strukturalnih problema.¹⁷⁰ Država ima obavezu osigurati da se konačne odluke protiv njenih organa, ili entiteta ili preduzeća u vlasništvu ili pod kontrolom države, izvršavaju u skladu sa zahtjevima Konvencije. Nedostatak sredstava nije razlog koji može opravdati nedjelovanje od strane države. Država je odgovorna za izvršavanje pravosnažnih presuda ukoliko su faktori koji otežavaju ili blokiraju njihovo potpuno i blagovremeno izvršenje pod njenom kontrolom.¹⁷¹

70. U takvim situacijama, Sud također utvrđuje povredu prava na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Konvencije. Pilot presude Suda ili druge presude u načelu koje se bave tim pitanjima tako pružaju detaljne i autoritativne smjernice o bitnim karakteristikama koje mora imati djelotvoran pravni lijek zbog neizvršavanja domaćih sudskih odluka. Dodatne smjernice se mogu naći i u raznim dokumentima pripremljenim u kontekstu praćanja izvršenja presuda od strane Komiteta ministara.¹⁷² Također je potrebno prisjetiti se da je ovo pitanje usko povezano sa pitanjem djelotvornog pravnog lijeka za

predugo trajanje postupka o kojem je Komitet ministara ranije donio preporuku za zemlje članice uz koju je priložen i Vodič za dobru praksu.¹⁷³

i. Pravni lijekovi za ubrzavanje postupka

71. Pravni lijek kojim se ubrzava izvršenje je ono što treba preferirati. Sud je, praveći poređenja sa svojom praksom u pogledu pravnog lijeka zbog predugog trajanja postupka,¹⁷⁴ naveo da je „u principu, od najveće vrijednosti domaće sredstvo kojim se sprječava povreda osiguranjem blagovremenog izvršenja”.¹⁷⁵ Država, međutim, ne može tolerirati situaciju u kojoj se ne izvršavaju odluke domaćih sudova protiv državnih tijela vlasti ili se one izvršavaju uz neopravdano kašnjenje, čime je uspješna stranka u postupku primorana koristiti takva sredstva.” Teret postupanja u skladu s takvim odlukama prvenstveno je na državnim tijelima vlasti koja bi trebala koristiti sva raspoloživa sredstva u domaćem pravnom sistemu kako bi ubrzala izvršenje, čime bi spriječila povrede Konvencije”.¹⁷⁶

72. S obzirom na povezanost ovih dvaju pitanja, može se povući paralela sa Preporukom Komiteta ministara [CM/Rec\(2010\)3](#) o djelotvornom pravnom lijeku za predugo trajanje postupka. Analogno tome, države trebaju:

- poduzeti sva potrebne mjere kako bi osigurale izvršavanje odluka domaćih sudova u razumnom roku;
- osigurati mehanizme za identifikaciju presuda kod kojih postoji opasnost da neće biti blagovremeno izvršene, kao i temeljnih uzroka za to, s ciljem sprječavanja takvih povreda člana 6. u budućnosti;
- uvidjeti da kada temeljni sistemski problem dovodi do neizvršavanja odluka domaćih sudova, treba poduzeti mjere za rješavanje takvog problema, kao i njegovih posljedica u pojedinačnim slučajevima;
- osigurati sredstva za ubrzavanje izvršenja odluka domaćih sudova kada postoji opasnost da će ono predugo trajati, kako bi se takva situacija spriječila.

73. Nadzor Komiteta ministara nad izvršavanjem presuda Suda ukazao je na određene posebne aspekte kojima može biti potrebno posvetiti pažnju kako bi se osigurala djelotvornost pravnih lijekova za ubrzavanje postupka, kao što su sljedeći:

- osigurati adekvatan regulatorni/zakonski okvir;¹⁷⁷
- osigurati dovoljne budžetske resurse kako bi se izmirile potencijalne obaveze države;¹⁷⁸
- uspostaviti obavezu države u pogledu plaćanja u slučaju kašnjenja izvršenja, uključujući i primjenu mjera koje podrazumijevaju veći stupanj prinude;¹⁷⁹
- uspostaviti stvarnu odgovornost državnih službenika i drugih aktera za neizvršavanje odluka;¹⁸⁰
- jačati sistem izvršiteljske službe;¹⁸¹
- osigurati djelotvornost ustavne žalbe ili druge vrste pravosudnog pravnog lijeka, kada je to primjenjivo (vidi također Dio IV ovog dokumenta).¹⁸²

74. Dalje smjernice mogu se pronaći u drugim relevantnim tekstovima Komiteta ministara, kao i Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ).¹⁸³

ii. Obeštećenje kao pravni lijek (Kompenzatorni pravni lijek)

75. Iako je pristup kojim se ubrzava postupak ono što treba preferirati, Sud je prihvatio da države također mogu odabrati uvođenje samo obeštećenja kao pravnog lijeka, bez čega se pravni lijek smatra nedjelotvornim. Djelotvornost takvog pravnog lijeka ovisi o ispunjenju sljedećih uvjeta:

- tužba za naknadu štete mora biti razmatrana u razumnom roku;
- naknada štete mora biti isplaćena promptno i općenito najkasnije šest mjeseci od dana kada odluka kojom se određuje naknada postane izvršna;
- procesna pravila koja reguliraju tužbu za naknadu štete moraju biti u skladu sa načelom pravičnosti koje garantira član 6. Konvencije;
- pravila koja se tiču troškova postupka ne smiju predstavljati pretjeran teret za stranke u postupku kada je njihov zahtjev opravdan;
- iznos naknade ne smije biti nerazuman kada se usporedi s naknadama koje je u sličnim slučajevima odredio Sud.¹⁸⁴

76. Postoji jaka, ali oboriva pretpostavka da će predugo trajanje postupka izazvati nematerijalnu štetu. Ova pretpostavka ima posebnu težinu u slučaju kada država pretjerano kasni s izvršenjem odluke koja je donesena protiv nje.¹⁸⁵

77. Nadzor Komiteta ministara nad izvršavanjem presuda Suda ukazao je na određene posebne aspekte kojima također može biti potrebno posvetiti pažnju kako bi se osigurala djelotvornost kompenzatornih pravnih lijekova, a posebno na potrebu postojanja automatske indeksacije kašnjenja isplata, kao i zatezne kamate na njih.¹⁸⁶

78. Može se primijetiti da će Sud ostaviti državi široku slobodu procjene kako bi organizaciju domaćeg kompenzatornog pravnog lijeka izvršila „na način koje je u skladu sa njenim vlastitim pravnim sistemom i tradicijom, te u skladu sa životnim standardom u toj zemlji“.¹⁸⁷ U tom smislu Sud je prihvatio, u vezi sa djelotvornim domaćim kompenzatornim pravnim lijekom zbog predugog trajanja postupka da „će... biti lakše domaćim sudovima da se pozovu na iznose koji se određuju na domaćem nivou za druge vrste štete ... te da se oslone na svoje unutarnje uvjerenje, čak i ako ovo rezultira određivanjem iznosa koji su niži od onih koje je Sud odredio u sličnim slučajevima.“¹⁸⁸

Primjeri dobre prakse

79. U Srbiji, Ustavni sud je 2012. godine uskladio svoju praksu sa praksom Suda u Strasbourgu tako što je naredio državi da plati iz svojih sredstava iznose dosuđene pravosnažnim presudama protiv jednog državnog preduzeća koje je bilo u stečajnom postupku. Stoga je Sud utvrdio da je ustavna žalba djelotvoran pravni lijek u takvim slučajevima, nakon što je prvobitno utvrdio drugačije.¹⁸⁹

IV. OPĆI DOMAĆI PRAVNI LIJEK

80. Opći pravni lijek, u kontekstu člana 13. Konvencije, jeste pravni lijek kojim se pruža pravna zaštita od povreda prava ili sloboda iz Konvencije od strane javnog organa vlasti, koji nije ograničen u svojoj primjeni na bilo koji poseban činjenični ili pravni kontekst.

Iako član 13. obavezuje države da osiguraju djelotvoran pravni lijek za „svakoga“ čija su prava i slobode povrijeđene, on ne zahtijeva od država članica da osiguraju opći pravni lijek kao takav.

81. Opći principi koji su primjenjivi na pitanje djelotvornosti domaćih pravnih lijekova sa stanovišta člana 13. primjenjuju se i kada je riječ o djelotvornost i općih pravnih sredstava.¹⁹⁰ U širem smislu ovo znači da opći pravni lijek mora biti djelotvoran, dostatan i dostupan (vidi Dio II gore).

82. Moglo bi se reći da je moguće razlikovati dvije šire kategorije općih domaćih pravnih sredstava: s jedne strane, mogućnost da se pojedinci u nekim državama članicama pozovu na odredbe Konvencije pred bilo kojim sudijom u toku građanskog postupka; i s druge strane, podnošenje ustavne žalbe.

83. Oblik općeg pravnog lijeka može se vidjeti i u činjenici da se na Konvenciju može pozvati kao na izvor mjerodavnog prava pred nekoliko ili čak pred svim sudovima ili tribunalima radi rješavanja predmeta.¹⁹¹ Takav sistem omogućuje da se navodi o kršenju prava iz Konvencije rješavaju u ranoj fazi postupka, potencijalno bez potrebe za žalbom višim sudovima po pitanjima iz oblasti konvencijskog prava, s tim da je po potrebi moguće preispitivanje od strane viših domaćih sudova.

84. Može se primijetiti da čak i neka druga domaća pravna sredstva ustavnog ili zakonskog osnova, koja Sud nije smatrao djelotvornima ili u pogledu kojih još nije mogao donijeti svoju odluku, ipak mogu biti u stanju riješiti neke žalbe o povredama.

A. Ustavne tužbe

85. U mnogim zemljama članicama moguće je zatražiti pravnu zaštitu domaćeg ustavnog suda u vezi s navodima o povredi prava zaštićenog prema ustavu te zemlje.¹⁹² Uz to što pruža sredstvo za rješavanje žalbe na najvišem domaćem nivou, ovaj oblik općeg domaćeg pravnog lijeka može također doprinijeti osiguranju dosljednosti ili razvoju tumačenja, odnosno primjene zaštićenih prava na domaćem nivou, čiji je sveukupni rezultat jačanje te zaštite u općem smislu. Putem svojih presuda u pojedinačnim predmetima koje naknadno postanu predmet aplikacija Sudu u Strasbourgu, ustavni sud se može direktno uključiti u pravosudni dijalog između domaćeg i evropskog nivoa. Ova dva aspekta – pružanje pravne zaštite i sudsko ispitivanje na najvišem domaćem nivou navoda o kršenjima prava iz Konvencije – doprinose stvarnom funkcioniranju načela subsidijarnosti u okviru sveukupnog sistema Konvencije.

86. Opći pravni lijek može također igrati važnu ulogu za pružanje djelotvornog pravnog lijeka u situacijama kada ne postoji specifičan pravni lijek, kako bi se zadovoljio zahtjev iz člana 13. Konvencije za osiguranje djelotvornog pravnog lijeka za „svakoga“ čija su prava i slobode ... povrijeđena“ (naglašeno naknadno). Na primjer, neke zemlje članice i stvari imaju ustavnu tužbu kao domaći pravni lijek za navodna kršenja prava na suđenje u razumnom roku (član 6. stav 1. Konvencije), u smislu izuzetka na inače primjenjivo pravilo o iscrpljivanju drugih pravnih lijekova.

87. Tako ustavi nekoliko zemalja članica predviđaju neki oblik postupka ustavne tužbe (ili žalbe) putem kojeg se pojedinac, a u nekim slučajevima također i pravne osobe,¹⁹³ mogu žaliti domaćem ustavnom sudu da je činjenje ili propust javnog organa vlasti prouzročilo povredu njegovih prava zaštićenih ustavom. Takva pravna sredstva prepoznata su kao djelotvorna u smislu člana 13. Konvencije kada prava zaštićena ustavom eksplicitno uključuju ili u biti korespondiraju pravima iz Konvencije.¹⁹⁴ Sud je naveo da je „u pogledu pravnih sistema koji pružaju ustavnu zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda ... na oštećenoj osobi da provjeri opseg takve zaštite.“¹⁹⁵

88. Ograničenja pravnog dometa takvog pravnog lijeka mogu u određenim okolnostima učiniti takav pravni lijek nedjelotvornim u smislu člana 13. Konvencije. Na primjer, Sud je našao da je preispitivanje pojedinačnih tužbi od strane ustavnog suda nedjelotvorno u situaciji kada je navodna povreda nastala ne zbog neustavnosti primijenjene zakonske odredbe (pitanje koje je bilo u nadležnosti ustavnog suda), nego zbog pogrešne primjene ili tumačenja odredbe čiji sadržaj nije bio neustavan (koji je bio izvan njega).¹⁹⁶ Slično, ustavna tužba može biti nedjelotvorna kao pravni lijek u smislu člana 35. Konvencije u slučajevima kada se ona odnosi samo na zakonske odredbe, a ne na odluke redovnih sudova, kada se tužba tiče tih odluka.¹⁹⁷

89. Ustavne tužbe su općenito subsidijarne: prije podnošenja ustavne tužbe, podnositelj prvo mora iscrpiti sva dostupna, djelotvorna pravna sredstva koja su mu na raspolaganju pred redovnim sudovima. Može biti izuzetaka ovom pravilu, na primjer u slučaju kada bi njegova primjena izazvala ozbiljnu i nenadoknadivu štetu po aplikanta,¹⁹⁸ ili kod posebnih vrsta tužbe, poput one koja se odnosi na predugo trajanje postupka pred redovnim sudovima.¹⁹⁹

90. Način na koji se princip subsidijarnosti primjenjuje može, međutim, utjecati na djelotvornost ustavne tužbe u smislu člana 13. Konvencije. Na primjer, Sud je našao da domaći uvjet da se prvo iscrpi pravni lijek koji se sastoji od dodatne kasacijske žalbe predsjedniku Vrhovnog suda, u situaciji kada je taj prethodni pravni lijek bio nedjelotvoran, predstavlja prepreku dostupnosti ustavne tužbe.²⁰⁰ U drugom slučaju, Sud je našao da je domaći uvjet koji ograničava opseg ustavne tužbe na pravna pitanja koja se mogu zastupati pred Vrhovnim sudom (u ovom slučaju, prihvatljivost na zakonskom osnovu) „rezultirao stvarnom nemogućnošću ispitivanja aplikantovih tužbenih zahtjeva“ pred ustavnim sudom.²⁰¹ Kada ustavni sud ima diskreciono pravo da prihvati tužbu pod uvjetom da je došlo do „teške povrede“ prava sa „teškim i nepopravljivim posljedicama“ za aplikanta, uz nepostojanje dostatne pravne prakse o tome kako su se takvi uvjeti tumačili i primjenjivali, ustavna tužba „[nije se mogla] smatrati sa dovoljno sigurnosti djelotvornim pravnim lijekom u slučaju aplikanta“.²⁰²

91. Općenito govoreći, da bi se mogla smatrati djelotvornim pravnim lijekom, ustavna tužba mora biti direktno dostupna pojedincima. Sud je stoga, na primjer, odbio smatrati djelotvornim pravnim lijekom izuzetno ustavno pravno sredstvo koje postoji u Italiji, utoliko što samo sudija može pristupiti Ustavnom sudu, bilo *ex officio* ili na zahtjev jedne od strana: „u italijanskom pravnom sistemu pojedinac nema pravo direktno se obratiti Ustavnom sudu radi razmatranja ustavnosti nekog zakona. Samo sud koji razmatra predmet u meritumu ima pravo obratiti se Ustavnom sudu, bilo na vlastitu inicijativu ili na zahtjev jedne strane. Dakle, takva aplikacija ne može predstavljati pravni lijek čije se iscrpljivanje traži prema članu 35. Konvencije“.²⁰³

92. Od suštinskog je značaja da pravni lijek pred ustavnim sudom garantira učinkovito odlučivanje. Ukoliko sud ustanovi da nije u mogućnosti donijeti odluku, bilo zbog nedostatka zaštitnih mehanizama u situaciji kada je rezultat glasanja neriješen ili zbog vlastitog neuspjeha, posljedica je „[ograničenje] suštine prava pristupa Sudu... [i lišavanje] aplikanta stvarnog prava na pravosnažno rješavanje njegove ustavne žalbe“.²⁰⁴

93. Kako bi postupak ustavne tužbe predstavljao djelotvoran pravni lijek u smislu člana 13. Konvencije, on mora pružiti stvarnu pravnu zaštitu u slučaju povrede prava. Ustavni sud stoga može imati niz ovlasti. One često uključuju ovlast da proglašuje postojanje povrede;²⁰⁵ da ukine spornu odluku, mjeru ili akt;²⁰⁶ kada je povreda nastala zbog nečinjenja, da naredi relevantnom organu poduzimanje potrebnih mjera;²⁰⁷ da vrati predmet relevantnom organu na dalje postupanje na osnovu utvrđenja ustavnog suda;²⁰⁸ da naredi plaćanje naknade;²⁰⁹ i/ili da naredi *restitutio in integrum*.²¹⁰

94. Ove ovlasti moraju ne samo postojati u teoriji nego i biti učinkovite u praksi. Na primjer, nalog ustavnog suda za ubrzavanje postupka mora imati preventivni učinak na kršenje prava na suđenje u razumnom roku time što će zaista ubrzati postupak.²¹¹

95. Na primjer, tužba koja se odnosi na predugo trajanje postupka podnesena ustavnom sudu koji ima ovlasti ne samo da utvrdi povredu nego i da naredi poduzimanje potrebnih mjera, prestanak daljih povreda, te adekvatnu financijsku naknadu, predstavljala bi „djelotvoran pravni lijek u smislu da je u stanju kako spriječiti nastavak navodnog kršenja prava ... tako i pružiti pravnu zaštitu za svaku povredu koja se već dogodila“.²¹² S druge strane, ukoliko su ovlasti ustavnog suda ograničene na utvrđivanje neustavnosti i zahtjev nadležnom sudu da ubrza ili zaključi postupak, bez mogućnosti da naredi konkretne mjere za ubrzavanje postupka ili da odredi naknadu, te ukoliko je stvarni učinak tog zahtjeva na dalji postupak neizvjestan, ustavna tužba može biti nedjelotvorna.²¹³

96. To, međutim, ne znači da je postupak ustavne tužbe nužno nedjelotvoran kao pravni lijek prema članu 13. Konvencije kada ustavni sud ima ovlasti samo da utvrdi povredu i poništi sporni akt. Pristup koji se sastoji iz „dvije faze“, prema kojem podnositelj tužbe može zahtijevati da se ponovi postupak u njegovom predmetu pred nižim sudom ili da se on na drugi način preispita u skladu sa principima navedenim u presudi ustavnog suda kojom je utvrđena povreda, može predstavljati djelotvoran pravni lijek.²¹⁴ „Zbir“ pravnih sredstava koja propisuje domaći zakon može predstavljati djelotvoran pravni lijek, kao što je to slučaj u Republici Slovačkoj gdje osoba treba podnijeti ustavnu tužbu, nakon čega slijedi zahtjev za naknadu prema Zakonu o odgovornosti za štetu izazvanu u okviru vršenja javne vlasti.²¹⁵

97. Zahtjev da ustavni sud ima ovlast da naredi odgovarajuću individualnu mjeru ogleđa se u razlikovanju „apstraktne“ ustavne tužbe i „konkretne“ ustavne tužbe. „Astraktna“ tužba bila bi ona koja, na primjer, ne omogućuje pojedincu da osporava odluku suda ili javnih organa vlasti koje imaju direktan utjecaj na njihove posebne prilike,²¹⁶ ili povodom koje ustavni sud ima ovlast samo da preispituje ustavnost zakona u općem smislu, ali mu ne dozvoljava da ukine ili preinači konkretne mjere koje je država poduzela protiv pojedinca.²¹⁷ „Konkretna“ tužba omogućuje ispravljanje povreda prava i sloboda koje počinu organi vlasti ili dužnosnici, odnosno, kada je povreda ustavom zagarantiranog prava posljedica uplitanja druge vrste, a ne donesene odluke, zabranu nastavka kršenja prava organu o kojem je riječ, te naredbu da ponovno uspostavi status quo ako je to moguće.²¹⁸ Takva ustavna tužba također omogućuje ispravljanje povreda koje su proizašle neposredno i direktno iz činjenja ili nečinjenja sudskog organa, bez obzira na činjenice zbog kojih je postupak pokrenut; ukidanje neustavnog zakona rezultira poništenjem svih pravosnažnih odluka sudova ili javnih organa vlasti donesenih temeljem tog zakona.²¹⁹

Primjeri dobre prakse

98. „Pravo na podnošenje pojedinačnog zahtjeva pred ustavnim sudom“ uvedeno je u turski pravni sistem nakon ustavnih amandmana iz septembra 2010. Ustavni sud je počeo primati zahtjeve prema toj odredbi od 23. septembra 2012. Sud je našao da nema razloga da se kaže da ovaj pravni lijek, u principu, ne pruža mogućnost odgovarajuće pravne zaštite kada je riječ o žalbama prema Konvenciji.²²⁰

B. Direktno pozivanje na odredbe Konvencije u toku postupka po redovnom pravnom lijeku

99. U pravnim sistemima u kojima Konvencija ima status domaćeg zakona, neki ili svi sudovi je mogu direktno primijeniti u toku redovnog sudskog postupka. Ovo omogućava osobama koje tvrde da su njihova prava iz Konvencije povrijeđena činjenjem ili

nečinjenjem javnog organa vlasti da zatraže pravni lijek pred bilo kojim domaćim sudom ili tribunalom nadležnim da rješava taj slučaj. To bi, na primjer, bio slučaj u monističkim pravnim sistemima u kojima odredbe međunarodnih ugovora i rezolucija donesenih od strane organizacija međunarodnog prava, koje po svom sadržaju mogu biti obavezujuće za sve osobe, postanu obavezujuće nakon objavljivanja. U nekim državama, Konvencija također ima prednost u odnosu na domaće pravo. U ovoj vrsti sistema, sudovi mogu neposredno izvršavati samoizvršne odredbe međunarodnih ugovora poput prava iz Konvencije.

100. Takvi postupci bili bi regulirani standardnim procesnim pravilima. Relevantni sud ili tribunal može donijeti svaku naredbu u okviru svojih ovlasti kako bi ispravio povredu, što može, ali i ne mora uključivati i ovlast da odredi dodjelu naknade;²²¹ ili alternativno, ona može biti ograničena na određivanje naknade.²²² Ukoliko relevantni sud, odnosno tribunal nije imao ovlasti da ukine zakon, njegovo utvrđenje da je do povrede došlo zbog fundamentalne neusklađenosti između zakona i zaštićenog prava ne bi imalo neposredan utjecaj na širu primjenjivost toga zakona. Relevantni sud ili tribunal može, međutim, imati mogućnost da zakon o kojem je riječ proglasi nekompatibilnim u odnosu na zaštićeno pravo; ova ovlast je obično ograničena na više sudove.²²³

101. Kao ilustracija može poslužiti primjer Norveške gdje je Konvencija ugrađena u domaće pravo Zakonom o jačanju pozicije ljudskih prava u norveškom zakonodavstvu od 21.05. 1999. godine (Zakon o ljudskim pravima). U Odjeljku 3. ovog zakona, odredbe ugrađenih konvencija o ljudskim pravima imaju prednost u slučaju sukoba sa odredbama domaćeg zakona. Odredbe Konvencije su direktno primjenjive i na njih se može direktno pozivati pred svim norveškim sudovima. Sud može razmatrati u predmetu koji je pred njim da li je odredba domaćeg zakona u sukobu sa odredbom konvencije o ljudskim pravima, ali nije nadležan da proglasi odredbu domaćeg zakona općenito nekompatibilnom sa odredbama o ljudskim pravima. Slično, prema članu 152. stav 4. Ustava Slovačke, tumačenje i primjena ustavnih zakona, zakona i drugih opće obavezujućih pravnih propisa mora biti u skladu s ustavom; a prema članu 154. (c) § 1, odgovarajući međunarodni ugovori, uključujući i Konvenciju, imaju prednost nad zakonima ukoliko oni daju širi opseg ustavnim pravima i slobodama. Kombinirani učinak ovih odredbi na domaće organe vlasti prilikom primjene zakona jeste da Konvencija i relevantna praksa Suda predstavljaju obavezujuće smjernice za tumačenje i pravno reguliranje osnovnih prava i sloboda sadržanih u drugom odjeljku Ustava, čime je stvoren okvir izvan kojeg organi vlasti ne mogu ići u konkretnim predmetima. (vidi I. US 67/03).

Primjeri dobre prakse

102. U Francuskoj, Konvencija ima status višeg zakona u skladu sa članom 55. Ustava od 4.10.1958. godine koji propisuje da „međunarodni ugovori ili sporazumi koji su ratificirani ili odobreni na zakonom propisani način, nakon njihovog objavljivanja imaju prednost u odnosu na zakone Parlamenta, ovisno o primjeni svakog sporazuma ili međunarodnog ugovora od strane druge stranke“. Svaki aplikant se može pozvati pred redovnim domaćim sudom na prava i slobode propisane Konvencijom, kojima se daje direktan učinak. Stoga navode o kršenju odredbi Konvencije osoba mora istaći pred domaćim sudovima kako bi oni mogli spriječiti takve povrede ili, po potrebi, pružiti pravnu zaštitu u pogledu te povrede. Aplikant treba prezentirati svoje prigovore u pogledu povrede Konvencije pred domaćim sudijom. U suprotnom, Sud će aplikaciju smatrati neprihvatljivom zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova.²²⁴ Ovaj mehanizam pruža osobama pravni lijek širokog spektra, koji se može koristiti tokom bilo kojeg sudskog postupka. Sličan sistem postoji na primjer i u Austriji zahvaljujući ustavnom rangu Konvencije.²²⁵

103. U Švedskoj Vrhovni sud je stvorio praksu prema kojoj se za povrede Konvencije može odrediti odšteta. Zahtjevi zbog navoda o povredi Konvencije mogu se podnijeti kancelaru za pravosuđe (*Chancellor of Justice*). Aplikant koji je podnio zahtjev za odštetu kancelaru za pravosuđe može također podnijeti takav zahtjev pred općim sudovima, ukoliko nije zadovoljan odlukom kancelara za pravosuđe. Također je moguće podnijeti takav zahtjev za odštetu direktno pred općim sudovima, bez obraćanja kancelaru za pravosuđe. Sud je utvrdio da se praksa Vrhovnog suda, zajedno sa praksom kancelara za pravosuđe mora smatrati dovoljno izvjesnom da bi se utvrdilo da sada u Švedskoj postoji dostupan i djelotvoran pravni lijek koji je u stanju pružiti pravnu zaštitu u pogledu navodnih povreda Konvencije, te da se stoga može očekivati od potencijalnih aplikanata da podnesu zahtjev za odštetu pred domaćim organom za navodna kršenja Konvencije prije podnošenja aplikacije Sudu.²²⁶

V. RAZMATRANJE KONVENCIJE OD STRANE DOMAĆIH SUDOVA I TRIBUNALA

104. Svaka visoka strana ugovornica Konvencije dužna je, prema članu 1., svakome ko je u njenoj nadležnosti osigurati prava iz Konvencije, a prema članu 46., implementirati konačne presude suda u predmetima u kojima učestvuje kao strana. U mjeri u kojoj se Sud potiče na konzistentno tumačenje Konvencije,²²⁷ preporučuje se svim organima države, uključujući i državne sudove i tribunale, da imaju u vidu utvrđena tumačenja Konvencije u predmetima protiv svih visokih strana ugovornica. Ovo može pomoći da se spriječe povrede Konvencije. Djelotvornost domaćeg pravnog lijeka može se također značajno povećati ukoliko on može odgovoriti tumačenju Konvencije od strane Suda koje se razvija u skladu sa doktrinom živućeg instrumenta, ne čekajući da se ovo konkretno navede u utvrđenju o povredi protiv relevantne visoke strane ugovornice.

105. Brightonska deklaracija skreće pažnju na važnost dijaloga između Suda i domaćih sudova i tribunala.²²⁸ Ovo se odvija ne samo na sastancima sudija, nego posebno putem razmjene ideja i principa koji su izraženi u presudama. Ako domaći sudovi i tribunali imaju u vidu principe Konvencije i praksu Suda, oni o tome mogu raspravljati u svojim presudama, te Sud tako može kako vršiti utjecaj, tako i biti izložen utjecaju te analize. Ovo obogaćuje i proširuje učinak uloge Suda kao autoriteta u tumačenju Konvencije. U Brightonskoj deklaraciji, države članice izražavaju svoju opredijeljenost da unaprijede ovaj odnos.²²⁹

106. U mnogim pravnim sistemima sud ili tribunal može razmatrati bilo koji izvor prava ili tumačenje, posebno kada razmatra neko novo pitanje u pogledu kojega nema autoriteta u vlastitom pravnom sistemu. Na primjer, sud može imati u vidu ne samo odluke drugih sudova u istoj zemlji, nego također i praksu međunarodnih sudova, te viših sudova i tribunala u drugim zemljama. Ukoliko su prava iz Konvencije ugrađena u domaći pravni poredak – bilo posebnim zakonom ili općim ustavnim aranžmanom – domaći sudovi i tribunali mogu biti pozvani da tumače i primjenjuju ta prava. U takvim okolnostima, od suštinske važnosti je da domaći sud ili tribunal može imati u vidu jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava,²³⁰ bez koje ne bi nužno bio u stanju dati pravilno tumačenje Konvencije.

107. Na primjer u Ujedinjenom Kraljevstvu, prilikom odlučivanja o pitanju koje se pojavilo u vezi sa pravima iz Konvencije kako su ugrađena u domaće pravo, sud ili tribunal je dužan imati u vidu praksu Suda (ali ga ona ne obavezuje formalno), što u praksi znači da domaći sudovi i tribunali slijede tumačenje Suda, osim ukoliko postoji poseban razlog za odstupanje od njega.²³¹

108. Njemački savezni ustavni sud (*Bundesverfassungsgericht*) bavio se odnosom između Konvencije i njemačkog prava u nekoliko presuda, praktično podižući EKLJP i praksu iz Strasbourga na nivo ustavnog zakona. Prema Ustavnom sudu, Konvencija, koja je formalno u rangu redovnog zakona u okviru domaćeg prava, služi kao „pomoć za

interpretaciju" (*Auslegungshilfe*) osnovnih ustavnih prava i principa vladavine prava. Ovo ne znači da ustavni principi moraju biti šematski usklađeni sa principima Konvencije, nego da se vrijednosti Konvencije moraju uzeti u obzir u mjeri u kojoj je to kompatibilno sa ustavnim standardima. Savezni ustavni sud je čak poništio vlastitu praksu u svjetlu presuda suda u Strasbourgu.²³² Sličan pristup imaju i austrijski organi vlasti i sudovi.

109. Prema članu 93. Ustava Holandije, međunarodni ugovori postaju obavezujući nakon njihovog objavljivanja. Član 94. Ustava utvrđuje da se zakonski propisi koji su na snazi u Kraljevstvu neće primjenjivati ukoliko je njihova primjena u sukobu sa odredbama međunarodnih ugovora koje su obavezujuće za sve osobe. Domaći sudovi koji se bave pitanjima ljudskih prava to čine u svjetlu Konvencije, uzimajući u obzir ne samo odluke Suda protiv Holandije, nego učitavajući u odredbe Konvencije cijelu stečevinu (*acquis*) Suda: prava iz Konvencije treba tumačiti u skladu s tumačenjem Suda.²³³

110. Vrhovni sud Norveške naveo je u nekoliko presuda da domaći sudovi trebaju koristiti isti metod koji koristi Sud prilikom tumačenja Konvencije, čime se uzima u obzir praksa Suda. Ukoliko postoji sumnja u pogledu opsega odluka Suda, sudovi moraju razmotriti da li su činjenice i pravo u predmetu koji je pred domaćim sudom usporedivi sa praksom Suda. Međutim, pošto je razvoj Konvencije prvenstveno zadatak Suda, Vrhovni sud je naveo da tumačenje domaćih sudova ne treba biti dinamično u istoj mjeri kao i tumačenje Suda. To praktično znači da praksa koju je razvio Vrhovni sud podrazumijeva da domaći sudovi slijede jurisprudenciju Suda.

111. Kada je domaći sud ili tribunal pozvan da protumači odredbu domaćeg prava, on može pomoći da se izbjegne povreda ukoliko uzme u obzir bilo koje zahtjeve Konvencije onako kako ih tumači Sud, kada bira između alternativnih tumačenja. Domaćim sudovima ili tribunalima može biti dopušteno u različitoj mjeri da postupe na taj način. U mnogim pravnim sistemima, na primjer, postoji pretpostavka da kada je zakonska odredba dvosmislena, može se pretpostaviti, u nedostatku dokaza koji bi ukazivali na suprotno, da namjera zakonodavca nije bila da državu o kojoj je riječ dovede u situaciju da krši svoje obaveze iz Konvencije. U nekim pravnim sistemima je čak moguće²³⁴ da domaći sud ili tribunal ne uzme u obzir tumačenje koje bi inače bilo dato zakonskoj odredbi ukoliko smatra da bi to bilo nekompatibilno sa pravima iz Konvencije, te da ga zamijeni tumačenjem koje ograničava učinak takve odredbe ili uključuje dodatna pojašnjenja ili zaštitne mehanizme. Ovo može pomoći da se dođe do tumačenja zakona koje je kompatibilno sa Konvencijom. Posebna okolnost je situacija u kojoj sami postupci ili presude domaćih sudova i tribunala mogu dovesti do povreda Konvencije. Ovo se može izbjeći ukoliko domaći sudovi i tribunali sami imaju u vidu principe Konvencije kako ih tumači Sud u svojoj sudskoj praksi.

112. Na primjer, Savezni tribunal Švicarske, kako bi ispunio svoje obaveze iz člana 13. Konvencije, proglasio se nadležnim za razmatranje aplikacije za koju nije postojao pravni lijek prema relevantnom saveznom zakonu.²³⁵ Sličan pristup zauzeo je i Vrhovni sud Austrije.²³⁶

113. Za Sud je dovoljno da je u toku domaćeg postupka došlo do pozivanja na relevantna prava iz Konvencije pa da se može smatrati da je aplikant iscrpio domaća pravna sredstva. Stranka u postupku može ipak željeti skrenuti pažnju suda ili tribunala na neko konkretno pitanje iz Konvencije ili prakse Suda, a da pri tome mora ispoštovati domaći sudski postupak, ali svaka prepreka mora biti neophodna i proporcionalna u datim okolnostima. Domaći sud ili tribunal možda ne bi razmatrao to pitanje ako mu strana u postupku na njega ne bi skrenula pažnju.

114. U mnogim domaćim pravnim sistemima, nije neophodno da strana u postupku osigura prijevod presude Suda na koju se poziva u domaćem postupku. U nekim zemljama članicama, međutim, može se zahtijevati od strane u postupku da osigura

prijevod presude, ali takav zahtjev ne smije povlačiti za sobom nerazumno velik teret za aplikanta.

115. Kada se jedna strana u postupku želi pozvati na Konvenciju ili praksu Suda, pravo na jednakost strana u postupku mora se poštovati u odnosu na druge strane.

116. Na primjer, u Holandiji nije potrebno domaćem sudu osigurati prijevod presude Suda. Pitanja u pogledu presuda Suda mogu se uputiti tzv. koordinatorima za evropsko pravo („GCE“) koji postoje u svakom sudu i obaveza im je da svoje kolege informiraju o relevantnom razvoju događaja u praksi evropskih sudova.

¹ Kao što je navedeno u Preporuci Komiteta ministara [Rec\(2004\)6](#) o poboljšanju domaćih pravnih lijekova.

² Kao što je navedeno u Preporuci [CM/Rec\(2010\)3](#) o djelotvornim pravnim lijekovima zbog predurog trajanja postupka.

³ Vidi, na primjer, *Icyer protiv Turske*, Ap. br. 18888/02, odluka od 12/01/2006, stav 72; *Fakhretdinov protiv Rusije*, Ap. br. 26716/09, 67576/09, 7698/10, 26716/09, 67576/09 i 7698/10, odluka od 23/09/2010, stav 30; *Latak protiv Poljske*, Ap. br. 52070/08, odluka od 12/10/2010.

⁴ Kao što je navedeno u Preporuci [Rec\(2004\)6](#) citiranoj gore.

⁵ Vidi *Kudła protiv Poljske*, Ap. br. 30210/96, presuda od 26.10.2000. godine, stav 155.

⁶ Vidi također stav 12.c Brightonske deklaracije; istom ovom argumentacijom potkrijepljen je i prijedlog koji se odnosi na sistem pružanja savjetodavnih mišljenja Suda (stav 12.d Brightonske deklaracije).

⁷ Vidi Plan praćenja nakon donošenja Izmirske deklaracije, tačka B.1.a.

⁸ Vidi stav 9. f. ii. Brightonske deklaracije.

⁹ Vidi odluke Komiteta ministara donesene na 122. sjednici, 23.05.2012, tačka 2 – Osiguravanje dugoročne efikasnosti mehanizma nadgledanja Evropske konvencije o ljudskim pravima. Početni rad na vodiču izvršen je na dva sastanka odabrane grupe za rad na nacrtu teksta. Potom ga je pregledala Ekspertna komisija za reformu Suda (DH-GDR) i Upravni odbor za ljudska prava (CDDH) prije dostavljanja Komitetu ministara.

¹⁰ Vidi Izvještaj CDDH-a o mjerama koje su države članice poduzele kako bi implementirale dijelove Deklaracija iz Interlakena i Izmira, dokument CDDH(2012)R76 Dodatak I, koji je Komitet ministara primio na znanje na svom 1159. sastanku (16.01. 2013. godine).

¹¹ Vidi, na primjer, *McFarlane protiv Irske*, Ap. br. 31333/06, presuda Velikog vijeća od 10/09/2010, stav 107.

¹² Ibidem.

¹³ Vidi *Claes protiv Belgije*, Ap. br. 43418/09, presuda od 10/01/2013, stav 123; *A i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. br. 3455/05, presuda Velikog vijeća od 19/02/2009, stav 202.

¹⁴ Sud je također utvrdio procesne obaveze iz članova 4. i 8. Konvencije, aiako se ovaj vodič njima ne bavi: vidi *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, Ap. Br. 25965/04, presuda od 07/01/2010 i *M.C. protiv Bugarske*, Ap. Br. 39272/98, presuda od 04/12/2003.

¹⁵ Vidi *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*, Ap. Br. 30696/09, presuda od 21/01/2011, stav 288; *Halford protiv U.K.*, Ap. Br. 20605/92, presuda od 25/06/1997, stav 64.

¹⁶ Vidi *McFarlane protiv Irske*, Ap. br. 31333/06, 10/09/2010, stav 114; *Riccardi Pizzati protiv Italije*, Ap. br. 62361/00, Veliko vijeće, presuda od 29 March 2006, stav 38.

¹⁷ Vidi *El-Masri protiv "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije"*, Ap. Br. 39630/09, 13/12/2012, stav 255; *Kudla protiv Poljske*, Ap. Br. 30210/96, presuda od 26/10/2000, stav 152.

¹⁸ Vidi *Kudla protiv Poljske*, op. cit., stav 157.

¹⁹ Vidi *Budayeva i drugi protiv Rusije*, Ap. Br. 15339/02 etc, presuda od 20/03/2008, stavovi 190-191.

²⁰ Vidi *De Souza Ribeiro protiv Francuske*, Ap. Br. 22689/07, 13/12/2012, stav 79; *Kudla protiv Poljske*, op. cit., stav 157.

²¹ Vidi *Dorđević protiv Hrvatske*, Ap. Br. 41526/10, 24/07/2012, stav 101; *Van Oosterwijck protiv Belgije*, Ap. Br. 7654/76, presuda od 06/11/1980, stavovi 36-40.

²² Vidi *Kudla protiv Poljske*, op. cit., stav 157.

²³ Vidi *Leier protiv Švedske*, Ap. Br. 9248/81, presuda od 26/03/1987, stav 77.

²⁴ Vidi, na primjer, *Hüsniye Tekin protiv Turske*, Ap. Br. 50971/99, presuda od 25/10/2005.

²⁵ Vidi, na primjer, *Sevgin i Ince protiv Turske*, Ap. Br. 46262/99, presuda od 20/09/2005.

²⁶ Vidi *McKay protiv U.K.*, Ap. Br. 543/03, Veliko vijeće presuda od 03/10/2006, stav 30. Radi detaljnije analize prakse u vezi sa članom 5. Konvencije, vidi Vodič za član 5. Koji je objavio Odjel Suda za istraživanje.

²⁷ Vidi *Guzzardi protiv Italije*, Ap. Br. 7367/76, presuda od 06/11/1980, stav 92.

²⁸ Vidi *Stanev protiv Bugarske*, Ap. Br. 36760/06, Veliko vijeće, presuda od 17/01/2012, stav 117.

²⁹ Vidi, na primjer, *Stanev protiv Bugarske; Storck protiv Njemačke*, Ap. Br. 61603/00, presuda od 16/06/2005.

³⁰ Vidi, na primjer, *Amuur protiv Francuske*, Ap. Br. 19776/92, presuda od 25/06/1996.

³¹ Vidi, na primjer, *Creanga protiv Rumunije*, Ap. Br. 29226/03, Veliko vijeće, presuda od 23/02/2012.

³² Vidi, na primjer, *Foka protiv Turske*, Ap. Br. 28940/95, presuda od 24/06/2008.

- ³³ Vidi, na primjer, *Lavents protiv Latvije*, Ap. Br. 58442/00, presuda od 28/11/2002.
- ³⁴ Vidi *Bergmann protiv Estonije*, Ap. Br. 38241/04, presuda od 29/05/2008, stav 45.
- ³⁵ Vidi *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 34.
- ³⁶ Ibid.
- ³⁷ Vidi *Ladent protiv Poljske*, stav 74.
- ³⁸ Vidi, na primjer, *Brincat protiv Italije*, stav 21.
- ³⁹ Vidi, na primjer, *Schiesser protiv Švicarske*, stav 31.
- ⁴⁰ Vidi *Krejčíř protiv Češke Republike*, stav 89.
- ⁴¹ Vidi *Assenov protiv Bugarske*, stav 146.
- ⁴² Vidi *Bykov protiv Rusije*, Ap. Br. 4378/02, Veliko vijeće, presuda od 10/03/2009, stav 66.
- ⁴³ Vidi *Martirosyan protiv Armenije*, Ap. Br. 23341/06, presuda od 05/02/2013.
- ⁴⁴ Vidi, na primjer, *Idalov protiv Rusije*, Ap. Br. 5826/03, Veliko vijeće, presuda od 22/05/2012.
- ⁴⁵ Vidi *Molotchko protiv Ukraine*, Ap. Br. 12275/10, presuda od 26/04/2012, stav 148; *Kurt protiv Turske*, presuda od 25/05/1998, stav 123.
- ⁴⁶ Vidi *Stephens protiv Malte (Br. 1)*, Ap. Br. 11956/07, presuda od 21/04/2009.
- ⁴⁷ Vidi *Kucera protiv Slovačke*, Ap. Br. 48666/99, presuda od 17/07/2007, stav 107; *Smatana protiv Češke Republike*, Ap. Br. 18642/04, 27/09/2007, stav 128, predmet u kojem je Sud primijenio princip na treći nivo nadležnosti prilikom ispitivanja zahtjeva za puštanje na slobodu prema članu 5, stav 4.
- ⁴⁸ Vidi *Claes protiv Belgije*, stav 123.
- ⁴⁹ Vidi *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 202; *Claes protiv Belgije*, stav 123.
- ⁵⁰ Vidi *Idalov protiv Rusije*, stav 161.
- ⁵¹ Ibid.
- ⁵² Vidi *Saghinadze i drugi protiv Gruzije*, Ap. Br. 18768/05, 27/05/2010, stav 150.
- ⁵³ Vidi *Altinok protiv Turske*, Ap. Br. 31610/08, presuda od 29/11/2011, stav 53; *Catal protiv Turske*, Ap. Br. 26808/08, presuda od 17/07/2012, stav 33.
- ⁵⁴ Vidi *A. i drugi protiv the Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 204.
- ⁵⁵ Vidi *Van der Leer protiv Holandije*, Ap. Br. 11509/85, presuda od 21/02/1990, stav 28.

- ⁵⁶ Vidi *Turcan i Turcan protiv Moldavije*, Ap. Br. 39835/05, presuda od 23/10/2007, stavovi 67-70.
- ⁵⁷ Vidi *Korneykova protiv Ukrajine*, Ap. Br. 39884/05, presuda od 19/01/2012, stav 68.
- ⁵⁸ Vidi *Mihailovs protiv Latvije*, Ap. Br. 35939/10, 22/01/2013, stav 154; *Megyeri protiv Njemačke*, Ap. Br. 133770/88, presuda od 12/05/1992, stav 22.
- ⁵⁹ Vidi *Claes protiv Belgije*, stav 128.
- ⁶⁰ Vidi *Winterwerp protiv Nizozemske*, App Br. 6301/73, presuda od 24/10/1979, stav 61.
- ⁶¹ Vidi *Beiere protiv Latvije*, Ap. Br. 30954/05, 29/11/2011, stav 52.
- ⁶² Vidi *Shtukaturov protiv Rusije*, Ap. Br. 44009/05, presuda od 27/03/2008, stav 123.
- ⁶³ Vidi *Mihailovs protiv Latvije*, stav 155.
- ⁶⁴ Vidi *Claes protiv Belgije*, stavovi 131-134.
- ⁶⁵ Vidi *Idalov protiv Rusije*, stav 154.
- ⁶⁶ Vidi *Sanchez-Reisse protiv Švicarske*, Ap. Br. 9862/82, presuda od 21/10/1986, stav 54.
- ⁶⁷ Vidi *Mooren protiv Njemačke*, Ap. Br. 11364/03, Veliko vijeće, presuda od 09/07/2009, stav 106.
- ⁶⁸ Vidi *Dolinskiy protiv Estonije*, Ap. Br. 14160/08, odluka od 02/02/2010.
- ⁶⁹ Vidi *Taylor protiv Estonije*, Ap. Br. 37038/09, odluka od 26/06/2012.
- ⁷⁰ Vidi *Negoescu protiv Rumunije*, Ap. Br. 55450/00, odluka od 17/03/2005.
- ⁷¹ Vidi *Lapusan protiv Rumunije*, Ap. Br. 29723/03, 03/06/2008, stavovi 45-46, *Ceuta protiv Rumunije*, Ap. Br. 1136/05, odluka od 06/11/2012, stav 25.
- ⁷² Vidi *N.C. protiv Italije*, Ap. Br. 24952/94, Veliko vijeće, presuda od 18/12/2002, stav 49.
- ⁷³ Vidi *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 229.
- ⁷⁴ Vidi *Ciulla protiv Italije*, Ap. Br. 11152/84, presuda od 22/02/1989, stav 44.
- ⁷⁵ Vidi *Dubovik protiv Ukrajine*, Ap. Br. 33210/07, presuda od 15/10/2009, stav 74.
- ⁷⁶ Vidi *Chitayev i Chitayev protiv Rusije*, Ap. Br. 59334/00, presuda od 18/01/2007.
- ⁷⁷ Vidi *Nechiporuk i Yonkalo protiv Ukraine*, Ap. Br. 42310/04, presuda od 21/04/2011, stav 231.
- ⁷⁸ Vidi *Houtman i Meeus protiv Belgije*, Ap. Br. 22945/07, presuda od 17/03/2009, stav 44.

- ⁷⁹ Vidi *Danev protiv Bugarske*, Ap. Br. 9411/05, presuda od 02/09/2010, stavovi 34-35.
- ⁸⁰ Vidi *Ganea protiv Moldavije*, Ap. Br. 2474/06, presuda od 17/05/2011.
- ⁸¹ Vidi *Wloch protiv Poljske (2)*, Ap. Br. 33475/08, presuda od 10/05/2011, stav 32.
- ⁸² Vidi *Tomulet protiv Rumunije*, Ap. Br.1558/05, odluka od 16/11/2010.
- ⁸³ Vidi *Tomulet protiv Rumunije, Ogicā protiv Rumunije*, Ap. Br. 24708/03, 27/05/2010, stav 56; *Degeratu protiv Rumunije*, Ap. Br. 35104/02, 06/07/2010, stav 59.
- ⁸⁴ Vidi *Loyka protiv Slovačke*, Ap. Br. 16502/09, odluka od 09/10/2012.
- ⁸⁵ Vidi, na primjer, *Aslakhanova i drugi protiv Rusije*, Ap. Br. 2944/06, 50184/07, 332/08 i 42509/10, presuda od 18/12/2012, stav 132.
- ⁸⁶ Vidi *Kurt protiv Turske*, presuda od 25/05/1998, stav 124.
- ⁸⁷ Vidi *Kurt*, stav 140, *Er i drugi protiv Turske*, Ap. Br. 23016/04, presuda od 31/07/2012, stav 111 i *Timurtas protiv Turske*, Ap. Br. 23531/94, presuda od 13/06/2000, stav 111.
- ⁸⁸ Vidi *Torreggiani i drugi protiv Italije*, Ap. Br. 43517/09, pilot presuda od 08/01/2013, stav 50.
- ⁸⁹ Vidi *Mandic i Jovic protiv Slovenije*, Ap. Br. 5774/10 i 5985/10, presuda od 20/10/2011, stav 107. U ovom predmetu Sud je naveo da u situaciji kada zahtjev za premiještanje zatvorenika, po bilo kojem osnovu, a posebno zbog prenatrpanosti zatvora, mogu odobriti samo organi zatvora, takav pravni lijek nije direktno dostupan aplikantu i stoga se ne može smatrati efikasnim.
- ⁹⁰ Vidi *Ananyev i drugi protiv Rusije*, Ap.br. 42525/07 i 60800/08, 10/01/2012, stav 98.
- ⁹¹ Vidi e.g. *Salman protiv Turske*, Ap. Br. 21986/93, Veliko vijeće, presuda od 27/06/00, stav 100.
- ⁹² Vidi predmet *Torreggiani i drugi protiv Italije*, stav 96.
- ⁹³ Vidi predmete *Torreggiani i drugi protiv Italije*, stav 55; *Cenbauer protiv Hrvatske* (odluka), Ap. Br. 73786/01, 05/02/2004; *Norbert Sikorski protiv Poljske*, Ap. Br. 17599/05, stav 116, 22/10/2009; *Mandic i Jovic protiv Slovenije*, stav 116.
- ⁹⁴ Vidi *Parascineti protiv Rumunije*, Ap. Br. 32060/05, 13/03/2012, stav 38.
- ⁹⁵ Vidi *Čuprakovs protiv Latvije*, Ap. Br. 8543/04, presuda od 18/12/2012, stav 50; *Kadikis protiv Latvije*, Ap. Br. 62393/00, presuda od 04/05/2006, stav 62; *Goginashvili protiv Gruzije*, Ap. Br. 47729/08, presuda od 04/10/2011, stav 49.
- ⁹⁶ Vidi *Čuprakovs protiv Latvije*, stavovi 53-55.
- ⁹⁷ Vidi predmete *Torreggiani i drugi protiv Italije*, op. cit., stav 51, i *Norbert Sikorski protiv Poljske*, Ap. Br. 17599/05, 22/10/2009, stav 111.
- ⁹⁸ Vidi gore navedeni predmet *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stavovi 215-216.

- ⁹⁹ Vidi predmet *Payet protiv Francuske*, Ap. Br. 19606/08, 20/01/2011, stav 133.
- ¹⁰⁰ Vidi *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. Br. 27229/95, 03/04/2001, stav 127.
- ¹⁰¹ Vidi e.g. *Plathey protiv Francuske*, Ap. br. 48337/09 i 48337/09, 10/11/2011, stavovi 75-76, predmet u kojem je Sud našao da postojeći pravni lijekovi nisu dozvoljavali intervenciju sudije prije stupanja sankcije na snagu.
- ¹⁰² Vidi *Mathloom protiv Grčke*, Ap. Br. 48883/07, 24/04/2012, stavovi 48-50; *Tsivis protiv Grčke*, Ap. Br. 11553/05, 06/12/2007, stav 19.
- ¹⁰³ Vidi *Nieciecki protiv Grčke*, Ap. Br.11677/11, 04/12/2012, stavovi 37-40.
- ¹⁰⁴ Vidi *Nisiotis protiv Grčke*, Ap. Br. 34704/08, 10/02/2011, stav 29; *Samaras i drugi protiv Grčke*, Ap. Br. 11463/09, 28/02/2012, stav 48; *Mathloom protiv Grčke*, stav 49; *Nieciecki protiv Grčke*, stav 41.
- ¹⁰⁵ Vidi *Khider protiv Francuske*, Ap. Br. 39364/05, 09/07/2009, stav 140; *Alboreo protiv Francuske*, Ap. Br. 51019/08, 20/01/2011, stav 185; *Payet protiv Francuske*, Ap. Br. 19606/08, stav 122; *El Shennawy protiv Francuske*, Ap. Br. 51246/08, 20/01/2011, stav 57.
- ¹⁰⁶ Vidi *Dobri protiv Rumunije*, Ap. Br. 25153/04, 14/12/2012.
- ¹⁰⁷ Vidi *Petrea protiv Rumunije*, Ap. Br. 4792/03, 29/04/2008, stav 35, *Zarafim protiv Rumunije*, Ap. Br. 24082/03, odluka 13/03/2012, stav 35.
- ¹⁰⁸ Vidi *Petrea protiv Rumunije*, stav 37, *Măciucă protiv Rumunije*, Ap. Br. 25763/03, 26/05/2009, stav 19, *Brândușe protiv Rumunije*, Ap. Br. 6586/03, 07/04/2009, stav 40, *Marian Stoicescu protiv Rumunije*, Ap. No 12934/02, 16/07/2009, stav 19, *Leontiuć protiv Rumunije*, Ap. Br. 44302/10, 04/12/2012, stav 47.
- ¹⁰⁹ Vidi *Nasković protiv Srbije*, Ap. br. 15914/11, odluka od 14/06/2011, stav 61.
- ¹¹⁰ Vidi gore navedeni predmet *Torreggiani i drugi protiv Italije*, stav 96.
- ¹¹¹ Vidi stav 36, a posebno *Iliev i drugi protiv Bugarske*, Ap. Br. 4473/02 i 34138/04, 10/02/2011, stavovi 55-56.
- ¹¹² Vidi gore navedeni predmet *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stav 118.
- ¹¹³ Vidi gore navedeni predmet *Torreggiani i drugi protiv Italije*, stav 97.
- ¹¹⁴ Vidi predmete *Radkov protiv Bugarske*, Ap. Br. 18382/05, 10/02/2011 i *Iovchev protiv Bugarske*, Ap. Br. 41211/98, 02/02/2006 ; također *Georgiev protiv Bugarske*, Ap. Br. 27241/02, odluka od 18/05/2010, u kojoj je Sud priznao da je zakon predvidio naknadu za pretrpljenu štetu, što se stoga moglo smatrati djelotvornim pravnim lijekom.
- ¹¹⁵ Vidi gore navedeni predmet *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stav 228.
- ¹¹⁶ Vidi gore navedeni predmet *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stav 113; *Roman Karasev protiv Rusije*, Ap. Br. 30251/03, stav 81-85; *Shilbergs protiv Rusije*, Ap. Br. 20075/03, 17/12/2009 stavovi 71-79.

¹¹⁷ Vidi *Skorobogatykh protiv Rusije*, Ap. Br. 4871/03, 22/12/2009, stavovi 17-18 i 31-32; *Artyomov protiv Rusije*, Ap. Br. 14146/02, 27/05/2010, stavovi 16-18 i 111-112.

¹¹⁸ Vidi cases *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stav 117; *Mamedova protiv Rusije*, stav 63.

¹¹⁹ Vidi *McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. Br. 50390/99, 29/04/2003, stav 62; *Poghosyan i Baghdasaryan protiv Armenije*, Ap. Br. 22999/06, 12/06/2012, stav 47; *Stanev protiv Bugarske*, stav 218.

¹²⁰ Vidi gore navedeni predmet *Shilbergs protiv Rusije*, u kojem su sudovi izračunali iznos odštete u odnosu na stupanj odgovornosti organa vlasti i nedostatak finansijskih sredstava.

¹²¹ Vidi *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stav 225.

¹²² Vidi *Dzelili protiv Njemačke*, Ap. Br. 65745/01, presuda od 10/11/2005, stav 85.

¹²³ Vidi *Ananyev i drugi protiv Rusije*, stav 226.

¹²⁴ Vidi predmete *Latak protiv Poljske* i *Lominski protiv Poljske*, Ap. br. 52070/08 i 33502/09, odluke od 12/10/2010, nakon pilot presuda koje je donio Sud u predmetima *Orchowski protiv Poljske* i *Norbert Sikorski protiv Poljske*, br. 17885/04 i 17559/05, presude od 22/10/2009.

¹²⁵ Vidi *Latak protiv Poljske*, stav 80.

¹²⁶ Vidi *Rhazali i drugi protiv Francuske*, Ap. Br. 37568/09, odluka od 10/04/2012; *Théron protiv Francuske*, Ap. Br. 21706/10, 02/04/2013; *Lienhardt protiv Francuske*, Ap. Br. 12139/10, odluka od 13/09/2011.

¹²⁷ Ovaj princip je konstantno potvrđivan nakon predmeta *Airey protiv Irske*, Ap. Br. 6289/73, 09/10/1979, stav 24.

¹²⁸ Vidi the presudu u načelu u *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. Br. 18984/91, 27/09/1995. U skorije vrijeme, vidi *Mosendz protiv Ukraine*, Ap. Br. 52013/08, 17/01/2013, stav 94, o pitanju obaveze provođenja istrage u kontekstu člana 2; vidi *Virabyan protiv Armenija*, Ap. Br. 40094/05, 02/10/2012, stav 161, o pitanju obaveze provođenja istrage u kontekstu člana 3.

¹²⁹ Vidi *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. Br. 55721/07, 07/07/2011, stav 163.

¹³⁰ Vidi *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 165; *Nihayet Arici i drugi protiv Turske*, Ap. Br. 24604/04 i 16855/05, 23/10/2012, stav 159.

¹³¹ Vidi *Chiriță protiv Rumunije*, Ap. Br. 37147/02, odluka od 06/09/2007.

¹³² Vidi na primjer *Carabulea protiv Rumunije*, Ap. Br.45661/99, 13/07/2010.

¹³³ Vidi na primjer *Asocijacija „21 Decembar 1989“ i drugi protiv Rumunije*, Ap. Br.33810/07, 24/05/2011; *Giuliani i Gaggio protiv Italije*, Ap. Br. 23458/02, presuda Velikog vijeća od 24/03/2011.

¹³⁴ Vidi na primjer *Isayeva protiv Rusije*, Ap. Br. 57950/00, presuda od 24/02/2005, stavovi 180 i 210; *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 164.

¹³⁵ Vidi *Jasinskis protiv Latvije*, Ap. Br. 45744/08, presuda od 21/12/2010, stav 73; predmet koji se odnosi na smrt povrijeđene gluhoonijeme osobe dok je bila u policijskom pritvoru, od koje su policajci oduzeli sva sredstva komunikacije i odbili joj pružiti medicinsku pomoć.

¹³⁶ Vidi na primjer *C.A.S. i C.S. c. Rumunije*, Ap. Br. 26692/05, 20/03/2012, koji se odnosi na navode o seksualnom nasilju privatne osobe protiv vlastitog djeteta.

¹³⁷ Vidi *Silih protiv Hrvatske*, Veliko vijeće, presuda od 09/04/2009, stav 154, koji se odnosi na slučaj smrti u bolnici nakon alergijske reakcije na lijek koji je prepisao dežurni ljekar.

¹³⁸ Vidi na primjer *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Veliko vijeće, presuda od 28/10/1998, predmet u kojem je nastavnik ubio oca učenika.

¹³⁹ Vidi *Anca Mocanu i drugi protiv Rumunije*, Ap. Br. 10865/09, 45886/07 i 32431/08, presuda od 13/11/2012, stav 221; *Jasinskis protiv Latvije*, stavovi 74 à 81.

¹⁴⁰ Vidi *El-Masri protiv „Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije“*, Ap. Br. 39630/09, 13/12/2012, stav 183; *Jasinskis protiv Latvije*, stav 79.

¹⁴¹ Vidi *Timofejevi protiv Latvije*, Ap. Br. 45393/02, presuda od 11/12/2012, stavovi 94 i 99, predmet u kojem je Sud naime naveo da nije vjerovatno da je, na osnovu forenzičkog testa koji je trajao oko deset minuta, mogao biti izvršen temeljit pregled aplikantovog zdravstvenog stanja, i *Vovruško protiv Latvije*, Ap. Br. 11065/02, presuda od 11/12/2012, stavovi 42-49, predmet u kojem je forenzički vještak zasnovao svoje ispitivanje samo na medicinskom izvještaju, ne pregledavši aplikanta osobno.

¹⁴² Vidi *Savitskyy protiv Ukrajine*, Ap. Br. 38773/05, 26/07/2012, stav 99.

¹⁴³ Vidi *El-Masri protiv „Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije“*, stav 184.

¹⁴⁴ Vidi *Seidova i drugi protiv Bugarske*, Ap. Br. 310/04, 18/11/2010, stav 52.

¹⁴⁵ Vidi *Menson protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. Br. 47916/99, odluka od 06/05/2003.

¹⁴⁶ Vidi na primjer *Isayeva protiv Rusije*, Ap. Br. 57950/00, presuda od 24/02/2005, stavovi 180 i 210; *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 164.

¹⁴⁷ Vidi na primjer, in predmet sumnjivih slučajeva smrti, *Isayev i drugi protiv Rusije*, Ap. Br. 43368/04, 21/06/2011, stavovi 186-187; *Anguelova protiv Bugarske*, Ap. Br. 38361/97, 13/06/2002 stav 161; *Mahmut Kaya protiv Turske*, Ap. Br. 22535/93, presuda od 28/03/2000, stav 107; i u pogledu navoda o zlostavljanju, vidi, na primjer, *El-Masri protiv „Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije“* gore, stav 255; *Labita protiv Italije*, Ap. Br. 26772/95, 06/04/2000, stav 131.

¹⁴⁸ Vidi *Isayev i drugi protiv Rusije* gore, stav 189.

¹⁴⁹ Vidi *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* gore, stav 261; *Cobzaru protiv Rumunije*, Ap. Br. 48254/99, 26/07/2007, stav 83; *Carabulea protiv Rumunije*, Ap. Br. 45661/99, 13/07/2010, stav 166; *Soare i drugi protiv Rumunije*, Ap. Br. 24329/02, 22/02/2011, stav 195.

¹⁵⁰ Vidi *Floarea Pop protiv Rumunije*, Ap. Br. 63101/00, 6/04/2010, stav 38.

- ¹⁵¹ Vidi *Eugenia Lazar protiv Rumunije*, Ap. Br. 32146/05, 16/02/2010, stavovi 90-91.
- ¹⁵² Vidi *Ciubotaru protiv Rumunije*, Ap. Br. 33242/05, odluka od 10/01/2012, stav 59; *Stoica protiv Rumunije*, Ap. Br. 42722/02, 04/03/2008, stavovi 105-109 i *Chiriță protiv Rumunije*, Ap. Br. 37147/02, 29/09/2009, stav 99.
- ¹⁵³ Vidi *Floarea Pop protiv Rumunije*, stav 47; *Csiki protiv Rumunije*, Ap. Br. 11273/05, 05/07/2011.
- ¹⁵⁴ Vidi *De Souza Ribeiro protiv Francuske*, Ap. Br. 22689/07, Veliko vijeće, presuda od 13/12/2012, stav 82.
- ¹⁵⁵ Vidi *Conka protiv Belgije*, Ap. Br. 51564/99, presuda od 05/02/2012, stav 81-84.
- ¹⁵⁶ Vidi *Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, Ap. Br. 36378/02, 12/04/2005, stav 448.
- ¹⁵⁷ Vidi *Jabari protiv Turske*, Ap. Br. 40035/98, presuda od 11/07/2000, stav 50.
- ¹⁵⁸ Vidi *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Ap. Br. 22414/93, stavovi 150-151.
- ¹⁵⁹ Vidi *De Souza Ribeiro protiv Francuske*, stav 95.
- ¹⁶⁰ Vidi *Labsi protiv Slovačke*, Ap. Br. 33809/08, 15/05/2012, stav 139.
- ¹⁶¹ Vidi *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije*, Ap. Br. 27765/09, 23/02/2012, stav 204; *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*, Ap. Br. 30696/09, 21/01/2011, stavovi od 304 do 309.
- ¹⁶² Vidi *I.M. protiv Francuske*, Ap. Br. 9152/09, presuda od 02/02/2012, stav 145.
- ¹⁶³ Vidi *Sultani protiv Francuske*, Ap. Br. 45223/05, presuda od 20/09/2007, stavovi 64-65.
- ¹⁶⁴ Vidi *I.M. protiv Francuske*, stav 142.
- ¹⁶⁵ Vidi *H.R. protiv Francuske*, Ap. Br. 647809/09, presuda od 22/09/2011, stav 79; *R.N. protiv Francuske*, Ap. Br. 49501/09, odluka od 27/11/2011; *Mi. L. protiv Francuske*, Ap. Br. 23473/11, odluka od 11/09/2012, stav 34.
- ¹⁶⁶ Vidi *Reza Sharifi protiv Švicarske*, Ap. Br. 69486/11, odluka od 04/12/2012.
- ¹⁶⁷ Vidi *Haji Hussein protiv Švedske*, Ap. Br. 18452/11, odluka od 20/09/2011.
- ¹⁶⁸ Vidi *A.I. i drugi protiv Švedske*, Ap. Br. 25399/11, odluka od 09/10/2012.
- ¹⁶⁹ Vidi, na primjer, *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*, Ap. Br. 40450/04, presuda od 15/10/2009 („*Ivanov*“), stavovi 51-53.
- ¹⁷⁰ Prema 5. godišnjem izvještaju Komiteta ministara o nadgledanju izvršenja presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava, pred Komitetom ministara u 2011. godini bili su predmeti ili grupe predmeta u kojima su postojali važni strukturalni ili kompleksni problemi u vezi sa neizvršavanjem odluka domaćih sudova u Azerbaidžanu, Bosni i Hercegovini, Grčkoj, Italiji, Republici Moldaviji, Ruskoj Federaciji, Srbiji i Ukrajini.

Komitet ministara se posljednjih godina također bavio tim problemima u Albaniji, Hrvatskoj i Gruziji.

¹⁷¹ Vidi, na primjer, *Ivanov*, stav 54.

¹⁷² Vidi zaključke Okruglog stola o „Efikasan pravni lijek protiv neizvršavanja ili odgađanja izvršenja odluka domaćih sudova“ (Strasbourg, 15-16 mart 2010; dok. [CM/Inf/DH\(2010\)15](#)) i zaključke Okruglog stola o „neizvršavanju odluka domaćih sudova u zemljama članicama: generalne mjere za postupanje u skladu sa presudama Evropskog suda“ (Strasbourg, 21-22 juni 2007; dok. [CM/Inf/DH\(2007\)33](#)); dodatne reference pojavljuju se dolje.

¹⁷³ Vidi [CM/Rec\(2010\)3](#).

¹⁷⁴ Vidi, na primjer, *Scordino protiv Italije (br. 1)*, Ap. Br. 36813/97, Veliko vijeće, presuda od 29/03/2006, stav 183: „Apsolutno najbolje rješenje je, nesporno, kao i u mnogim oblastima, prevencija. Sud ... je mnogo puta konstatirao da član 6. stav 1. obavezuje države članice da organiziraju svoje pravosudne sisteme na način da njihovi sudovi mogu ispuniti ... obavezu koja se odnosi na suđenje u razumnom roku. Ako je pravosudni sistem manjkav u tom pogledu, najefikasnije rješenje je pravni lijek namijenjen ubrzanju postupka kako on ne bi postao pretjerano dugotrajan. Takav pravni lijek ima nespornu prednost u odnosu na pravni lijek koji samo nudi naknadu s obzirom na to da on također sprječava sukcesivne povrede u pogledu iste serije postupaka, a ne samo da ispravlja povredu a posteriori, kao što je to slučaj kod kompenzatornog pravnog lijeka tipa koji je predviđen prema italijanskom zakonu, na primjer.“ Vidi također Preporuku [CM/Rec\(2010\)3](#) Komiteta ministara državama članicama o efikasnom pravnom lijeku za predugo trajanje postupka, kao i prateći Vodič za dobru praksu.

¹⁷⁵ Vidi, na primjer, *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, Ap. Br. 33509/04, presuda od 15/01/2009, stav 98.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Vidi, na primjer, dok. [CM/Inf/DH\(2010\)22](#) u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, [CM/Inf/DH\(2006\)19rev3](#) u odnosu na Rusiju, [CM/Inf/DH\(2010\)25](#) u odnosu na Srbiju, [CM/Inf/DH\(2007\)30](#) u odnosu na Ukrajinu.

¹⁷⁸ Vidi, na primjer, dok. [CM/Inf/DH\(2011\)36](#) u odnosu na Albaniju, [CM/Inf/DH\(2009\)28](#) u odnosu na Gruziju, [CM/Inf/DH\(2006\)19rev3](#) u odnosu na Rusiju, [SG/Inf/DH\(2007\)30](#) u odnosu na Ukrajinu.

¹⁷⁹ Vidi, na primjer, dok. [CM/Inf/DH\(2006\)19rev3](#) u odnosu na Rusiju, [CM/Inf/DH\(2007\)30](#) u odnosu na Ukrajinu.

¹⁸⁰ Vidi, na primjer, dok. [CM/Inf/DH\(2009\)28](#) u odnosu na Gruziju, [CM/Inf/DH\(2007\)30](#) u odnosu na Ukrajinu.

¹⁸¹ Vidi, na primjer, doc. [CM/Inf/DH\(2011\)36](#) u odnosu na Albaniju, [CM/Inf/DH\(2009\)28](#) u odnosu na Gruziju, [CM/Inf/DH\(2006\)19rev3](#) u odnosu na Rusiju, [CM/Inf/DH\(2010\)25](#) u odnosu na Srbiju.

¹⁸² Vidi, na primjer, dok. [CM/Inf/DH\(2011\)36](#) u odnosu na Albaniju, [CM/Inf/DH\(2006\)19rev3](#) u odnosu na Rusiju, [CM/Inf/DH\(2010\)25](#) u odnosu na Srbiju.

¹⁸³ Vidi, posebno, Preporuke Komiteta Ministara državama članicama [Rec\(2003\)16](#) o izvršavanju administrativnih i sudskih odluka u oblasti upravnog prava i [Rec\(2003\)17](#) o izvršavanju, i Smjernice CEPEJ-a (Evropska komisija o efikasnosti pravosuđa) za bolju implementaciju postojećih preporuka Vijeća Evrope o izvršavanju odluka (dok. [CEPEJ\(2009\)11REV2](#)).

¹⁸⁴ Vidi *Ivanov*, stav 99.

¹⁸⁵ *Ibid*, stav 100.

¹⁸⁶ Vidi, na primjer, dok. [CM/Inf/DH\(2009\)28](#) u odnosu na Gruziju, [CM/Inf/DH\(2006\)19rev3](#) u odnosu na Rusiju, [CM/Inf/DH\(2007\)30](#) u odnosu na Ukrajinu.

¹⁸⁷ Vidi *Ivanov*, stav 99.

¹⁸⁸ Vidi, na primjer, *Apicella protiv Italije*, Ap. Br. 64890/01, Veliko vijeće, presuda od 29/03/2006, stav 78.

¹⁸⁹ Vidi *Marinković protiv Srbije*, Ap. Br. 5353/11, odluka od 29/01/2013, stav 59.

¹⁹⁰ Vidi, na primjer, *Sürmeli protiv Njemačke*, Ap. Br. 75529/01, Veliko vijeće, presuda od 08/06/2006, stavovi 97-101.

¹⁹¹ Pravni lijekovi ovog tipa postoje, na primjer, u Austriji (zbog ustavnog statusa Konvencije u Austriji austrijske vlasti i sudovi moraju uzimati u obzir Konvenciju i praksu Suda), Irskoj (Zakon o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima iz 2003. godine, član 3.; ovaj pravni lijek je pred okružnim i višim sudovima na raspolaganju kada drugi pravni lijek nije dostupan, te se u tom smislu može smatrati supsidijarnim), Holandiji (član 6:162 Građanskog zakona), Norveškoj (Zakon o jačanju pozicije ljudskih prava u norveškom zakonodavstvu iz 1999. godine, član 3.), Ujedinjenom Kraljevstvu (Zakon o ljudskom pravima iz 1998. godine, član 8.).

¹⁹² Kao, na primjer, u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Češkoj Republic, Njemačkoj, Latviji, Srbiji, Republici Slovačkoj, Sloveniji, Španiji i Turskoj. (Komparativna studija provedena za Evropsku komisiju za demokraciju putem prava (Venecijanska komisija) u 2008. godini utvrdila je da „ustavne tužbe i slična ustavna pravna sredstva“ postoje u Albaniji, Andori, Austriji („djelimično“), Azerbajdžanu, Hrvatskoj, Češkoj Republici, Kipru, „Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji“, Gruziji, Njemačkoj, Mađarskoj, Lihtenštajnu, Crnoj Gori („samo u upravnim stvarima“), Malti, Poljskoj, Ruskoj Federaciji, Slovačkoj, Sloveniji, Španiji, Švicarskoj i Ukrajini: vidi dok. [CDL-JU\(2008\)026](#), 07/11/08.)

¹⁹³ Kao, na primjer, Austrija, Bosna i Hercegovina, Češka Republika, Latvija, Ruska Federacija, Slovačka, Slovenija i Turska.

¹⁹⁴ U predmetu *Apostol protiv Gruzije* (Ap. Br. 40765/02, presuda od 28/11/2006), Sud je primijetio da niti jedna od relevantnih domaćih ustavnih odredbi „ne daje garancije protiv neizvršavanja obavezujućih odluka koje bi bar izdaleka bile uporedive sa onima koje su nastale u praksi Suda“ (kurziv dodan; stav 38).

¹⁹⁵ Vidi, na primjer, *Vincic i drugi protiv Srbije*, Ap. Br. 44698/06 i drugi, presuda od 01/12/2009, stav 51.

¹⁹⁶ Vidi *Savics protiv Latvije*, Ap. Br. 17892/03, presuda od 27/11/2012, stavovi 113-115; također *Dorota Szott-Medynska protiv Poljske*, Ap. Br. 47414/99, odluka o prihvatljivosti od 09/10/2003.

¹⁹⁷ Vidi, na primjer, *Rolim Comercial, S.A. protiv Portugala*, Ap. Br. 16153/09, presuda od 16/04/2013.

¹⁹⁸ Izuzetak ovakvog širokog tipa postoji, na primjer, u Azerbaidžanu, Njemačkoj, Latviji, Sloveniji.

¹⁹⁹ Kao, na primjer, u Hrvatskoj, Srbiji.

²⁰⁰ Vidi *Ismayilov protiv Azerbaidžana*, Ap. Br. 4439/04, presuda od 17/01/2008, stavovi 39-40.

²⁰¹ *Zborovsky protiv Slovačke*, Ap. Br. 14325/08, presuda od 23/10/2012, stavovi 51-54.

²⁰² Vidi *Horvat protiv Hrvatske*, Ap. Br. 51585/99, presuda od 26/07/2001, stavovi 41-44. (NB: Hrvatski zakon je naknadno izmijenjen tako da omogućava podnošenje ustavne tužbe bez prethodnog iscrpljivanja drugih pravnih lijekova u slučajevima predugog trajanja postupka bez obzira na težinu povrede ili njene posljedice: vidi *Slavicek protiv Hrvatske*, Ap. Br. 20862/02, odluka o prihvatljivosti od 04/07/2002).

²⁰³ Vidi *Immobiliare Saffi protiv Italije*, Ap. Br. 22774/93, Veliko vijeće, presuda od 28/07/1999, stav 42. Vidi također, na primjer, *I.R.S. protiv Turske*, Ap. Br. 26338/95, 28/01/2003.

²⁰⁴ Vidi *Marini protiv Albanije*, Ap. Br. 3738/02, presuda od 18/12/2007, stavovi 119-123.

²⁰⁵ Kao, na primjer, u Albaniji, Andori, Armeniji, Austriji, Belgiji, Bosni i Hercegovini, Češkoj Republici, Njemačkoj, Latviji, Ruskoj Federaciji, Srbiji, Slovačkoj i Sloveniji.

²⁰⁶ Kao, na primjer, u Albaniji, Andori, Armeniji, Austriji, Belgiji, Češkoj Republici, Njemačkoj, Srbiji, Slovačkoj i Sloveniji.

²⁰⁷ Kao, na primjer, u Albaniji, Češkoj Republici, Srbiji i Republici Slovačkoj.

²⁰⁸ Kao, na primjer, u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Češkoj Republici, Njemačkoj, Republici Slovačkoj i Sloveniji.

²⁰⁹ Kao, na primjer, Austriji, Bosni i Hercegovini i Republici Slovačkoj.

²¹⁰ Kao, na primjer, u Republici Slovačkoj.

²¹¹ Vidi, na primjer, *Vićanová protiv Slovačke*, Ap. Br. 3305/04, presuda od 18/12/2007.

²¹² Vidi *Irasik i drugi protiv Slovačke*, Ap. Br. 57984/00 i drugi, odluka o prihvatljivosti od 22/10/2002.

²¹³ Vidi *Sürmeli protiv Njemačke*, Ap. Br. 75529/01, Veliko vijeće, presuda od 08/06/2006, stavovi 105-108; *Hartman protiv Češke Republike*, Ap. Br. 53341/99, presuda od 10/07/2003.

²¹⁴ Vidi *Dorota Szott-Medynska protiv Poljske*, Ap. Br. 47414/99, odluka o prihvatljivosti od 9/10/2003.

²¹⁵ Vidi *Omasta protiv Republike Slovačke*, Ap. Br. 40221/98, odluka od 10/12/2002.

- ²¹⁶ Vidi, na primjer, *Apostol protiv Gruzije*, op. cit., stav 40.
- ²¹⁷ Vidi, na primjer, *Vén protiv Mađarske*, Ap. Br. 21495/93, odluka Komisije od 30/06/1993.
- ²¹⁸ Vidi, na primjer, *Hartman protiv Češke Republike*, Ap. Br. [53341/99](#), presuda od 10/07/2003, stav 49; *Sürmeli protiv Njemačke*, Ap. Br. [75529/01](#), Veliko vijeće, presuda od 08/06/2006, stav 62.
- ²¹⁹ Vidi, na primjer, *Riera Blume i drugi protiv Španije*, Ap. Br. [37680/97](#), odluka o prihvatljivosti od 09/03/1999; *Voggenreiter protiv Njemačke*, Ap. Br. [47169/99](#), presuda od 08/01/2004, stav 23.
- ²²⁰ Vidi, na primjer, *Hasan Uzun protiv Turske*, Ap. Br. 10755/13, odluka o prihvatljivosti od 30/04/2013.
- ²²¹ Kao, na primjer, u Ujedinjenom Kraljevstvu.
- ²²² Kao in, na primjer, u Irskoj.
- ²²³ Kao, na primjer, u Irskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu.
- ²²⁴ Vidi, na primjer, *Segame SA protiv Francuske*, Ap. Br. 4837/06, presuda od 07/06/2012, stavovi 68 i 71; *A.S.P.A.S. & Lasgrezas protiv Francuske*, Ap. Br. 29953/08, presuda od 22. 09. 2011., stav 59.
- ²²⁵ Vidi *Tauernfleisch Vertriebs GmbH i dr. protiv Austrije i 21 drugih aplikacija*, Ap. Br. 36855/06, odluka od 12/03/2013, stavovi 8, 9, 23 i 24.
- ²²⁶ Vidi *Eriksson protiv Švedske*, Ap. Br. 60437/08, presuda od 12/04/2012, § 52, cf. također *Berg protiv Švedske*, Ap. Br. 26427/06, odluka od 29/11/2011 i *Eskilsson protiv Švedske*, Ap. Br. 14628/08, odluka od 24/01/2012.
- ²²⁷ Vidi stavove 23 i 25.c Brightonske deklaracije.
- ²²⁸ Vidi stav 12.c Brightonske deklaracije.
- ²²⁹ Vidi stav 9.c.iv Brightonske deklaracije.
- ²³⁰ I analogno, Evropska komisija za ljudska prava i Komitet ministara prije stupanja na snagu Protokola Br. 11 uz Konvenciju.
- ²³¹ Do prosljeđivanja Velikom vijeću predmeta *Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Vrhovni sud u *R u predmetu protiv Horncastlea i drugih* nije podijelio sumnju koju je iskazalo Vijeće u smislu postojanja bilo kakvih faktora protuteže, koji bi bili dovoljni da opravdaju prihvaćanje svjedočenja po čuvenju koje je jedini ili odlučujući osnov za osuđujuću presudu, smatrajući da domaći zakon poštuje pravo na pravično suđenje. Vrhovni sud je smatrao da iako bi obično primijenio principe koje je jasno utvrdio Sud, on može odstupiti od odluke iz Strasbourga kada ima dvojbi u pogledu toga da li Sud dovoljno cijeni ili uvažava aspekte domaćeg postupka. U svjetlu presude u predmetu *Horncastle*, Veliko vijeće je u predmetu *Al-Khawaja i Tahery* smatralo da je prihvaćanje izjave date po čuvenju, koja je jedini ili odlučujući dokaz protiv optuženog, ne predstavlja automatski kršenje člana 6.(1), te je našlo da zakon Ujedinjenog Kraljevstva sadrži snažne zaštitne mehanizme kako bi se osigurala pravičnost. U

izdvojenom mišljenju o slaganju, sudija Bratza je rekao da ovo smatra dobrim primjerom pravosudnog dijaloga.

²³² Preventivni pritvor, presuda od 04/05/2011, Br. 2 BvR 2365/09, na [/www.bundesverfassungsgericht.de](http://www.bundesverfassungsgericht.de).

²³³ Slični sistemi postoje, na primjer, u Grčkoj i Švedskoj.

²³⁴ Npr. u Austriji, Danskoj, Estoniji, Finskoj, Latviji, Holandiji, Norveškoj, Švicarskoj, Turskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu.

²³⁵ Vidi *Xhavit Haliti protiv Švicarske*, Ap. Br. 14015/02, odluka od 01/03/2005; također *Linnekogel protiv Švicarske*, Ap. Br. 43874/98, presuda od 01/03/2005, stavovi 35-38.

²³⁶ Presuda od 23/10/2007, 110s 132/06f.